

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2007

magazin istoric

Anul XLI – serie nouă – nr. 5 (482)
mai 2007

<http://magazinistoric.itcnet.ro>

e-mail: mistoric@itcnet.ro; mistoric1967@yahoo.com;
mistoric@gmail.com

1 Apărute în Europa încă din secolul al XIV-lea, cărțile de joc au pătruns în spațiul românesc ceva mai târziu, răspândindu-se mai ales din veacul al XVIII-lea. Pasiunea era atât de mare și efectele nedorite atât de puternice, încât autoritățile au impus ca nimeni să nu mai împrumute pe minorii și pe soțiile boierilor atinși de patima jocului de cărți

2 Cei ce vor trece în această vară prin Alba Iulia vor putea admira garda traseului, care le va prezenta onorul, echipată cu astfel de uniforme de secol XVIII și înarmată cu puști de epocă. În fiecare sâmbătă, la ora 12.00, replici fidele ale unor tunuri din același secol vor trage salve în onoarea drapelului municipiului Alba Iulia

3 În anul 1860, trupele engleze și franceze au distrus Palatul de Vară. Împărăteasa Cixi l-a refăcut. Vizitatorul de azi poate admira, în capătul vestic al Coridorului cel lung, singura construcție în stil occidental, acest vapor cu zbaturi din piatră, de 36 m lungime

4 Călătorii străini erau uimiți de frumusețea și armonia palatelor din Alger, cu curți spațioase, deschise către cer. Havuzul, instrumentele muzicale, ceaiul și cafeaua erau nelipsite pentru a binedispune pe stăpâna locului

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI,
academician VIRGIL CÂNDEA
(1927-2007)
academician
DINU C. GIURESCU**

**Redactor-șef
Dorin Matei**

**Secretar general de redacție
Florentina Dolghin**

**Redactori:
Ioan Lăcustă,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan,
Eugen Tomac,
Irina Țăranu**

**Secretar de redacție
Theodor Lianos**

**Director economic
Doina Pascu**

**Corectura
Georgeta Apreotesei**

**Secretariat
Constanța Avram**

**Difuzare
Constantin Petrescu**

**Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilas**

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru
Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

SUMAR

mai

2007

4 Pervertirea
valorilor
O. DENSUSIANU

5 Alt fel de români
*Rezistența
maramureșenilor
la alipirea la Ucraina,
1944-1945*
V. MANOLIU

**SUNTEM
NAȚIUNE LIBERĂ...**

11 Concertul
european,
pe mai multe voci
Criza orientală
M. ȘTEFAN

15 Războiul
trăit acasă
Fiile de jurnal inedit
O. GIGĂRTU,
P. CERNOVODEANU

18 Republican
la Ploiești,
erou la Grivița,
aghiotant la Palat
*Alexandru Candiano
Popescu*
C. SCAFEȘ

22 „Necorespunzător
politic, dați-l jos!”
*Monumentul
independenței
din Craiova*
V. BĂLESCU

EVENIMENT

26 Salve de tun
la Alba Iulia
*Călătorie în timp,
pe traseul fortificațiilor*
C. ENESCU

31 Păstor în vremea
secerei și a ciocanului
*Expoziție și simpozion
la Palatul Patriarhal*
M. TOADER,
M. ȘT. ENE

38 Războiul
de șase zile...
la București
*Sesiunea comisiei
de istorie militară
româno-israeliană*
Ș. CIOCULESCU

92 Noua ediție
EUSTORY

EXCLUSIVITATE

27 Cetatea
amfiteatru
Algerul otoman
M. KADDACHE

33 Înțeleptul
și regina
*Solomon
și suverana din Saba
în folclorul românesc*
S. ISPAS

40 Spionul refuzat
de britanici și acceptat
de americani
Fritz Kolbe
A. CĂPUȘAN

44 Siguranța
îl jefuiește
pe Mihai Antonescu
I. ȚĂRANU

47 Fântâna
Mitropolitului
E. BĂDESCU

DICTIONAR ISTORIC

52 Vlahii
din Bosnia-Herțegovina
I. G. ANDREI

PASTILA CU CUVINTE

56 Mâncăruri
cu nume de persoane
M. SALA

58 Pictorul
în corespondență
cu Carmen Sylva
*Nicolae Grigorescu –
Regina Elisabeta*
ȘT. DUMITRESCU

OPINII- CONTROVERSE

62 Cum a murit
Liviu Rebreanu?
T. LAZĂR

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

67 România
acum 100 de ani
G. FILITTI

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

71 Fast-food,
dintotdeauna cu noi
O. MUREȘANU

75 Planșe
și coperte în concurs

CITITORII ÎN DIALOG CU AUTORII

78 Constantin
Nedelcu întreabă,
Ioan C. Oprîș răspunde

80 Mariaș,
panțarola, ghiordum,
vist, concină
*Jocul de cărți
în Principate*
D. D. IACOB

84 Rețete
de frumusețe
din China Antică
A.E. BUDURA

DASCĂLI SLUJITORI AI MUZEI CLIO

86 Așezământul
cultural
„Ion C. Brătianu“
AL. A. MAREȘ

88 Focul stins cu vin
*Cârciumărit ilegal
la Slobozia*
V. BUZU

91 Nume de locuri
din Neamț

HOOVER INSTITUTION

93 Diplomații
se pregătesc de exil

RUBRICI

61 Foto de la cititori

66 Pentru biblioteca
dumneavoastră

90 Telex

51; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

LUCRURI VECHI, ARHIȘTIUTE...

De vreo jumătate de veac – ce greu vom fi osândiți în amintiri pentru aceasta, și pe bună dreptate! – s-a pus o stăruință drăcească să se strimteze părerile, să se intervertească valorile, să ne deprindem a schimba negrul în alb și invers, să nu mai vedem în sfârșit limpede printre noi. Și marii vinovați de această emasculare a sufletelor sunt aceia cărora dicționarul curent are blândețea să le zică politicieni.

Între oamenii de treabă și cei nemernici ei nu văd de ce ar face deosebiri când, după împrejurări, îi pot folosi ca unități cu distincție machiavelică, între moralitate și imoralitate gălesc că se poate pune trăsura de unire, iar când este vorba de fișe care ar duce la Văcărești nu este greu să fie distruse și înlocuite cu altele, parafate de clubul-azil.

Merger partidul, reușește asaltul la putere, beneficiază câțiva de confortul parvenirii? Ce le pasă mai mult, ce grije au c-au mințit, au corupt și și-au dat mâna cu toți care altădată ar fi cunoscut numai urcările spânzurătoarei?

Lucruri vechi, arhiștiute, da, însă uite că, din păcate, rămân tot nouă, nouă de tot. Și să ne închipuim că privilegiția aceasta nu lasă urme în suflete tinere, nu le otrăvește? La otrăviri ne-am așteptat totuși să vedem reacționându-se, căutându-se antidotul. Dar cine să fie aceia care să se arate astfel, când tinerii nu cunosc nici ei gesturile hotărâte, energia care dă sănătate și duc cu ei numai o bătrânețe precoce?

S-au deprins doară să fie cuminți, supuși, îngăduitori. Oportuniști în muguri, din ce au auzit acasă, din ce văd împrejur, ei nu caută decât să se perfecționeze în arta de a străbate, pe orice căi, unde vor putea rumega în liniște. „Cum au ajuns alții, de ce nu aș ajunge și eu?” e refrenul care trece zilnic prin mii și mii de capete care nu numără decât 20-25 de ani.

La noi totul se face chinuit, cu șovăieli și, mai ales, cu multă pierdere de vreme. Unde

OVID DENSUSIANU

altfel s-ar găsi drumul limpede, ai noștri se pierd în amănări sau își irosesc stăruința în complicații de rea nărvire, în cântări mărunte, în meschinării și perfidii. Dușmane ale energiei sănătoase, ale muncii rodnice.

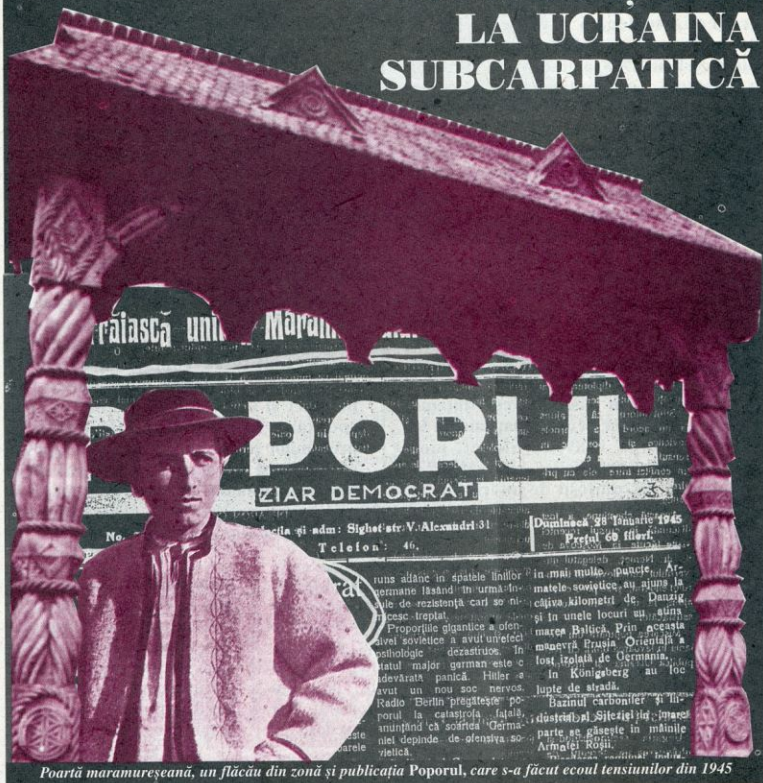
Cât e de spus și despre munca de la noi. Mai mult o excepție, un accident, o intermitență. Muncă de silă, de mântuială, ca de robii care o iau mai încet dacă nu e gârbaciul pe-aproape, ori muncă de capriciu, de fantezie – numai acestea se văd mai mult la ai noștri. Stăruința aprigă, îndârjirea de a învinge greul și mulțumirea de a-ți fi făcut deplin datoria câți le cunosc? Viața ușoară, nedisciplină,

orientalismul și obiceiul „de a trage clapa” se putea vedea și înainte de război ce urmări aveau. Astăzi eschivările de la datorie, trândăvia au crescut. Spor de moștenire urâtă și scuză netrebnică pentru că am trăi vremuri anormale. Prin ateliere brațele se împleticesc și zilele de odihnă par prea puține – cu toate că pe lângă ce era foarte românesc și înainte, un duim de sărbători până la cele mai mici, sub motiv de modernizare, de satisfacere a „revendicărilor” s-au adăugat mereu alte zile de vacanță. Prin școli, prin birouri, munca de s-ar putea cât mai puțină.

Chiar cei care au fost în streinătate, prin țări unde se muncește dârz, nu au ajuns să înțeleagă că dacă vrem să fim o țară mare și într-adevăr modernă trebuie să căscăm mai puțin și să nu se vadă atâtea brațe încrucișate. Dacă și aceștia, care au avut aiurea sub ochi pilde de hârnicie nu sunt impresionați de lăncezeala de la noi, ajung chiar să o găsească foarte plăcută și pentru ei, ce să mai zicem de aceia care o duc așa cum s-au deprins, adormiți, zăbavnici, printr-o întinsă molipseală?

(A fi... român, București 1933; fragmente)

REVOLTĂ CONTRA ALIPIRII MARAMUREȘULUI LA UCRAINA SUBCARPATICĂ

Poartă maramureșeană, un flăcău din zonă și publicația Poporul, care s-a făcut ecoul tensiunilor din 1945

VLAD MANOLIU

Cărțile de istorie nu spun mare lucru despre încercarea sovietică de a alipi Maramureșul Ucrainei, pentru a crea Ucraina Subcarpatică Sovietică (împreună cu o bucată de pământ din Cehoslovacia), care a durat din ianuarie până în martie 1945. În numerele sale din lunile septembrie și octombrie, 2006, revista Magazin istoric a publicat un articol consacrat subiectului, semnat de cercetătorul rus Aleksandr

Stîkalin. După lectura lui, am propus revistei să prezinte mărturii ale participanților la revolta locală românească declanșată atunci în zonă. Am strâns aceste amintiri într-o cercetare de teren, cu ani în urmă.

În încercarea de reconstituire a evenimentelor din ianuarie-martie 1945, am folosit și publicații ale vremii (Poporul) și acte (procesee-verbale ale Conferinței metodice a Corpului Didactic din Sighet, 1945),

dar, mai ales, am căutat supraviețuitori. Astfel l-am întâlnit în Sighet pe preotul greco-catolic Grigore Balea, dintr-o veche familie, născut la leud, în 1924. A urmat liceul și școala normală la Sighet și Cluj, iar Academia teologică greco-catolică la Oradea. Nu a putut fi hirotonisit – din cauza interzicerii, în 1948, a greco-catolicismului în România. În neputință de a-și urma vocația, s-a înscris la Facultatea de matematică-fizică, urmând trei ani la Cluj și doi la București. Și-a câștigat existența ca profesor de matematică (Liceul Dragoș Vodă și Liceul pedagogic), la Sighet. În 1983 a fost hirotonisit în ilegalitate.

Avea 21 de ani în 1945. Relatarea lui a constituit scheletul pe care se vor insera celelalte mărturii. Dintre țărani participanți la întâmplările din 1945 i-am mai regăsit pe Dumitru Pop, zis Roibu, capul revoltei iudenilor, pe Măricuța a Joldi, pe Dunca Vasile zis Mălosu din Coastă și pe Hocio Ioana a Vădiucanului.

Maramureșenii păstrează cu sfințenie amintirea luptei lor pentru apartenența la România. După 1989, în Sighet, monumentul ostașilor sovietici „eliberatori” a fost imediat descotorosit de inscripțiile și însemnele sale comuniste. Creștinat prin inserția unei mari cruci de marmură albă,

obeliscul a primit o nouă inscripție: „Acest vestigiu stă mărturie pentru ocupația Maramureșului de către Armata Roșie, octombrie 1944-martie 1945, și va spune generațiilor viitoare că istoria este judecătorul nepărtinitor al faptelor omenești.”

La sfârșitul lui octombrie 1944, după retragerea definitivă a armatelor ungare și germane din Transilvania, se reinstalase administrația românească. În Maramureș, la o lună distanță, această administrație a fost demisă și înlocuită cu un prefect ucrainean (Odoviciuk), susținut de trupele sovietice. Cum populația maramureșeană cuprindea (pe lângă români) mulți ucraineni, unguri și evrei, organizațiile locale ale Frontului Național Democrat și ale partidului comunist, cele două forțe politice adepte ale alipirii la Ucraina, au căutat să se sprijine tocmai pe minoritari. Intelectualitatea română a satelor a reacționat cu violență, îndemnându-i pe primari și țărani să se opună. În mod spontan, în pofida înșelăciunilor, a presiunilor și violenței armate și a faptului că fuseseră părăsiți de guvernul de la București, românii maramureșeni au reușit să stopeze încercarea de alipire silnică a părții lor de Românie la Ucraina.

Un loc aparte ocupă, în această luptă, satul leud, situat la 65 km de Sighetul Marmăției, pe valea leudișorului. Este o localitate cu peste 1.400 de fumuri, înconjurată de munți acoperiți de păduri. Oamenii trăiesc ca într-o enclavă, izolată (alături de alte câteva sate) de restul lumii. Sunt creștini vechi și credincioși, mândri de bisericile lor de lemn (una dintre ele are 600 de ani, alta 300) și aproape toți înrudiți între ei.

„În ziua de 17 spre 18 octombrie '44 au plecat ultimele trupe germa-

no-maghiare, au spart podurile, drumurile..., iar în Sighet, unde aveau magazine [magazii] le-au dat foc, distrugând și clădirile unde erau adăpostite. Noi am așteptat să vină românii. Toți iudenii de pe deal vedeau fo-

curile caselor sau, de exemplu, la Vișeu era o magazie, Cass se numea, cu cherestea. Am văzut flăcările care dădeau știrea că fabrica cu tot ce a avut acolo era în flăcări. Am auzit detunături, un soldat ardelean care după 23 august

a trecut granița din România în partea aceasta a Ungariei și era în leud, unul Dunca, a spus: «Acuma pleacă armata.» Am coborât toți și cu drag ne-am dus să așteptăm la intersecția drumului din leud cu șoseaua națională, am mers acolo și am așteptat. Și am văzut venind niște

Interiorul unei case țărănești

bieți soldați ruși. Mi-amin-tesc că era unul bătrân cu părul în ochi, care purta un cărucior cu o mitralieră pe el. Apoi am văzut niște tineri mergând cu diferite aparate de detectare a minelor și-n târziu am văzut că vine un grup, mai voinici, bine înarmați, cu un ofițer și le-am dat pâine și sare. În comuna noastră n-au făcut rele, dar ne întrau până unde este granița română. Aveam printre noi câțiva din comună care în Primul Război Mondial au fost prizonieri la ruși și știau rusește. Prin ei ne-au spus de ce ne întreabă de graniță. Pentru că de acolo «au voie să belească».

Prin radio au luat legătura cu Moscova, au arătat punctele unde sunt și cum este și au spus că aici este teritoriul care aparține României și deci trebuie luată administrația de către români. Noi eram gata. S-a numit un prefect, pe Petru Mihali, un om de treabă, o familie mare de pe aici. Primarul orașului, domnul profesor Ion Bîlt, un om extraordinar, un om de un curaj mai rar întâlnit, foarte rar întâlnit. Deci acesta devine primar. Mă rog, și o mers totul relativ bine. Au venit și jandarmii [români - V.M.].“ (Relatarea părintelui Grigore Balea)

Imediat însă, trupele române de jandarmi au fost evacuate din Sighet, la cererea sovieticilor. În Sighet consilierii județeni și orașenești au fost convocați de către ocupanții sovietici pentru a fi

În locul armatei române, au sosit sovieticii

anunțați despre necesitatea alipirii Maramureșului la Ucraina Subcarpatică.

„Toți consilierii orașului și județului au fost convocați de către un colonel sau căpitan, nu știu, Davidenko, ca să le spună că interesul lor este ca Maramureșul să fie alipit Ucrainei sovietice, deoarece linia ferată de aici era singura cu acostament, care să le permită să aprovizioneze frontul. Că este în interesul Uniunii Sovietice și chiar și al nostru să se declare de acord cu alipirea Maramureșului la Ucraina Subcarpatică și toți împreună la Uniunea Sovietică. O parte din consilieri nu s-au prezentat. Alții s-au prezentat pentru că în Consiliu, Sfatul Național Român a luat următoarele măsuri: să fie reprezentate toate forumurile politice naționale, câte trei persoane din fiecare naționalitate, adică trei de la ucraineni, trei din organizația maghiară, trei de la evrei și români, pentru că erau 100.000, iar ceilalți toți sub 30.000. Așa că numai o parte

din acești consilieri ai Sfatului Național pe județ, mă rog, punându-se revolverul pe masă și cu toate celelalte amenințări, de frică unii dintre ei, și-au dat asentimentul. Alții nu. Care au spus nu erau duși în altă cameră. Pe aceștia i-au arestat și pe urmă s-au luat măsuri pentru aderarea la unire.“ (Relatarea părintelui Grigore Balea)

Despre interesul sovieticilor de a anexa Maramureșul la Ucraina vorbește și Vasile Dunca, zis Mălosu din Coastă.

„Păi de ce? Are Borșa atâtea minerit! Îs tare multe bogății aici în Maramureș, păduri de calitate..., pădure rășinoasă, lemn rezănant [rezonant - V.M.].“

Preotul Grigore Balea istorisește o întâmplare ieșită din comun. Deși partidul comunist a susținut în general acțiunile ocupantului sovietic în Maramureș, primul secretar comunist de atunci, din Sighet, Vasile Rima, a refuzat să-și trădeze țara pentru ruși, argumentând chiar cu principiile leniniste de autodeterminare.

„În momentul când cehii au renunțat la partea lor din Ucraina Subcarpatică, care la început se mărginea cu noi la Tisa, renunțând la partea asta și atașând-o la Ucraina Subcarpatică, atunci le-a venit în gând să atașeze și această parte. În acest scop, știu de Vasile Rima, primul secretar al partidului la care avea mare trecere pe atunci, partidul comunist, că a fost convocat să meargă la Muncoci. I-a dus cu o mașină pe toți. Ajunși

acolo, pe față, li s-a spus că sunt chemați să participe la înhumarea eroilor care au căzut pentru eliberarea acestei zone. Când au ajuns acolo, le-au spus: «v-am chemat pentru altceva, și anume să semnați unirea Maramureșului cu Ucraina Subcarpatică». Rima a spus că trebuie să apelăm la dreptul de autodeterminare al populației, conform principiilor leniniste, și atunci le-a tras o înjurătură. Dacă spre Muncoci i-a dus cu un camion în condiții omeneste, la întoarcere i-a dus o mașină până la marginea orașului și a zâs că or veni mai târziu. Și au stat o noapte și o zi și n-a venit nimeni și apoi au luat-o pe jos până aproape de Sighet și acolo i-o ajuns un camion cu unul dintre ofițeri și i-a mai luat și i-a dus până în oraș.”

Ucrainenii încep strângerea de semnături de adeziune la unirea cu Ucraina, semnături adunate, în general, prin teroare. În paralel, intelectualii români au încercat să facă liste proprii, prin care să ceară rămânerea la România.

„Au căutat oameni de bază prin care ar putea să organizeze alipirea sub forma dorinței populației din această zonă la unirea cu Ucraina Subcarpatică. Atunci, acest Davidenko a apelat la un ucrainean venit în 1920 sau 1928 din Bucovina, mare naționalist ucrainean și a fost și juristul Episcopiei ortodoxe din Sighet, înființate în 1938. Acest avocat ar fi manifestat bucurie când trupele germane au ocupat ceva localități prin

Troita; ea întotdeauna în satele noastre, a ascultat jalea din sufletele românilor

Ucraina și ar fi trimis felicitări la guvernul maghiar... Așa am auzit, nu știu... În orice caz, acest om a fost elementul de bază prin care s-a organizat această mascaradă a aderării maramureșenilor la unirea cu Ucraina. A început în primul rând cu semnături. Sigur, la început cu amenințări cu deportarea sau în cel mai bun caz cu liste cu diferite bunătăți... și-au început să obțină semnături. Conștiinți, foarte puțini au fost cei care au semnat. Primul pas a fost prin subscriere la aderare. În momentul în care noi am aflat că se fac aceste subscrieri, atunci Comitetul și prefectul și primarul în clandestinitate au dat recomandări fiecărei comune,

prin preotul locului, să se facă liste în care să-și exprime părerea referitoare la rămânerea în statul român sau alipirea la Ucraina. Au fost străne, prin preoți, peste 80.000 de semnături pentru rămânerea în cadrul statului român.” (Relatarea părintelui Grigore Balea)

Săptămânalul *Poporul*, nr. 3, duminică 28 ianuarie 1945, debutează cu zineca „Trăiască unirea Maramureșului cu Ucraina sovietică” și anunță, printr-un articol de fond nesemnat: „Comitetul Frontului Național Democrat din Sighet, în ședința ținută sâmbătă la amiezi [27 ianuarie 1945 – V.M.], cu însuflețire unanimă a aderat la unirea cu Ucraina Subcarpatică și prin aceasta la intrarea în Uniunea Sovietică. Manifestul de alipire a fost semnat în mod sărbătoresc și unanim de

întreg Comitetul Frontului Național Democrat.” Paginile puerile ale publicației acoperă, în fond, presiunile exercitate de Frontul Național Democrat și Partidul Comunist Român, ca și amenințările permanente care i-au determinat pe unii maramureșeni – în special pe unguri, ucraineni și pe o parte dintre evrei – să semneze pentru alipirea la Ucraina. Este interesantă mențiunea pe care o face părintele Grigore Balea cu privire la atitudinea evreilor.

„Nici românii, nici marea majoritate a evreilor sau a ucrainenilor n-au fost de acord și nu au aderat la această sugestie dată de autorități; în general NKVD-ul, armata nu

s-au amestecat în toate acestea. Iată un exemplu: aici am un articol privind poziția evreilor din Maramureș, scris de doctorul Armin Gutman, președintele comunității evreiești și medicul primar al orașului Sighet: «Intensitatea prieteniei sincere dintre români și evreii maramureșeni n-a fost diminuată de propagandistii antisemiți străini de județ, înainte de război— 1940 —, și nici de teroarea medievală a regimului horthyist de tristă amintire. Din contră, suferința comună a cimentat această prietenie. Evreii din Maramureș știu că în tot timpul prigoanei totdeauna au găsit la români adăpost și nu au uitat că mulți români au fost aceia care cu riscul vieții lor nu au pregetat să aducă alimente, uneori străbătând distanțe de 20-30 km, nenorociților înfometați din lagărele de concentrare, evrei. Iată de ce evreii din Maramureș, ținând de a lor datorie să-și exprime recunoștința față de glorioasă armată sovietică eliberatoare care i-a scăpat de robia horthyisto-hitleristă, țin să reînnoiască sentimentele lor de sinceră prietenie față de poporul român din Maramureș și țin să afirme că și pe viitor doresc să trăiască în cadrul unui stat român liber și democrat, așa cum au trăit și în trecut în armonie și frăție și prietenie cu românii din Maramureș» [15 martie 1945 — V.M.].

Vreau să subliniez! Românii, nu se discută, au fost împotriva până la moarte, împotriva unirii. Ucrainenii, evreii, maghiarii au fost foarte mulți împotriva alipirii la Ucraina Subcarpatică și n-au manifestat bucurie... câțiva așa care au mai... cozi de topor s-au găsit întotdeauna. Au fost chiar și români care au vrut unirea cu Ucraina. Știu nume, dar nu vreau să-i popularizez.“

Gazeta *Poporul* anunța pentru duminică 28 ianuarie 1945 o adunare populară de adeviziune la alipire. Iată ce își amintește același preot Grigore Balea.

„Românii, mare parte din ucrainenii și din ceilalți nu au acceptat, dar au fost câteva mii 3-4.000, care s-au adunat aici [la Sighet — V.M.] și, sub conducerea lui Benkő [o unguroaică din Consiliu — V.M.] și Odoviciuk s-au organizat și au făcut mare tâmbălău din această adunare populară pentru alipirea la Ucraina Subcarpatică. În momentul când aceștia au

făcut această parodie de unire din manifestația publică, unde s-a vorbit în ungurește și în ucraineană, foarte puțin românește, atunci imediat românii n-au mai putut să facă aici nimic, deoarece ei [ucrainenii — V.M.] s-au declarat autoritate și n-au mai admis nicio formă de manifestare românească în Sighet.“

În încercarea de a aduna semnături pentru alipirea la Ucraina Subcarpatică, administrația ucraineană a folosit un șiretlic: s-a făcut un așa-zis recensământ al populației, dar listele cu nume și semnături au fost utilizate după aceea ca adeziuni la unirea cu Ucraina Subcarpatică.

„Ne-o pus să facem recensământul, în scris, de la județ, cu semnături. L-am făcut. Ei s-au folosit de el, l-au prezentat la București și la Comisia Aliată de Control, că cere populația alipirea la Ucraina. Asta a fost. Noi am știut că cere recensământul pe județ al populației. Și ne-am trezit cu faptul împlinit... alipiți la Ucraina.“ (Relatarea lui Dumitru Pop zis Roibu)

În Teud, preotul Ion Dunca Joldea și primarul Pop Dumitru lămurau oamenii împotriva alipirii la Ucraina Subcarpatică. Vasile Dunca, zis Mălosu din Coastă, vorbește și despre doctorul Iuscu de la Dragomirești, și despre fratele acestuia, avocatul, care erau

Imagine de la manifestația organizată la Cluj cu ocazia reînălțării autorităților române, în 1945 (aici Gheorghe Gheorghiu-Dej și Ana Pauker). În același timp, în nord, în Maramureș, românii se luptau să rămână în România

cumnați cu preotul Joldea. Lor li se adaugă primarul din Borșa, Știfundăr. Primarii satelor maramureșene, împreună cu intelectualii din comune, organizează la Dragomirești o întrunire, unde trebuia să se discute problema rezistenței la alipirea cu Ucraina.

Atunci a trecut forța de rezistență de la Sighet în Ieud. Și la Dragomirești prim-pretorul, un bun român, Ilie Iusco, i-o solicitat pe toți primarii și preoții din Maramureș să vină la Dragomirești. Sub ce motiv? Ca să poată organiza drumurile, repara podurile, asigura cotele pentru front, pentru a facilita transferul Armatei Roșii spre front și alimentarea aceleia care era aici în rezervă. Sub această motivație s-a organizat de fapt rezistența. Venind acolo primarul, preotul, notarul și încă trei consilieri [din fiecare comună - V.M.]. Prin pretorul Ilie Iusco le-a citit ordinul pentru care au fost chemați și au trecut la cine să repara un drum, cine să repara un pod și după aceea a venit și cu ordinul direct dat de prefectul mare, comisarul poporului Odoviciuk, cel care a organizat unirea Maramureșului cu Ucraina... Printre alte ordine, trebuia să se dea 5.000 de găini jumulte, câte

50 de găini într-un sac ș.a.m.d. La acest ordin s-a ridicat primarul din Ieud, Pop Dumitru (Roibu), și a spus: «Cine îndrăznește în statul român să dea ordine cetățenilor români? Eu propun ca la toate ordinele și solicitările noului prefect și ale noii administrații de la județ să nu răspundem cu nici o executare. Dimpotrivă, eu personal și cu cei de pe Valea Izei ne angajăm la această problemă. Și cine e acest Odoviciuk ca să ne dea ordine? Să fie el prefect, când noi l-am avut prefect pe Mihali și primar pe Bilțu?»

După care vine părintele Ion Dunca și vorbește timp de o jumătate de oră extraordinar

de frumos și ne îndeamnă la o răspundere în fața istoriei, prin atitudinea pe care o vom lua noi acum; și atunci am alcătuit un memoriu către Stalin. Acest memoriu se găsește într-o colecție de documente din Ardeal... în care se spune așa: «Recunoaștem aportul Armatei Roșii pentru eliberarea noastră de sub forțele horthyisto-fasciste, dar am fost numai prin dictatul de la Viena dezlipiți de țara noastră, dictat care acum s-a anulat. Noi suntem români. Maramureșul cuprinde în majoritate absolută români, suntem peste 100.000 numai români, iar celelalte populații nu ating nici 30.000 împreună și dorim să

rămânem integrați în statul român.» S-a trimis unul lui Stalin, unul la Comisia Aliată de Control de aici, unul la Guvernul Român. (Relatarea părintelui Grigore Balea)

„Ce să facem? Și am făcut o ședință aici la plasă la Dragomirești. Și am hotărât să nu colaborăm cu ei, să nu răspundem la ordinele lor deloc. Era o situație gîgășă, că erau trupele rusești aici și era dările astea pentru aprovizionarea frontului. Ne venea repartiția de la Sighet și... n-am răspuns la ei cu nimic.“

(Pop Dumitru, zis Roibu) ■

(Va urma)

Monumentul ostașului sovietic de la Sighet

CRIZA ORIENTALĂ

Luptători muntenegreni pregătesc o ambuscadă împotriva trupelor otomane...

... și un cazac voluntar (Rusia) venit în ajutorul Serbiei

MARIAN ȘTEFAN

În 1875, două dintre provinciile balcanice ale Imperiului Otoman, Bosnia și Herțegovina, s-au răsculat. Austro-Ungaria s-a grăbit să folosească prilejul și, în decembrie 1875, ministrul de Externe Andrassy, având și asentimentul guvernului rus, a alcătuit o notă pe care a înmănat-o celorlalte puteri semnatare ale Tratatului de pace de la Paris din 1856 (Anglia, Franța, Rusia, Germania și Italia), cerând îmbunătățirea administrației celor două regiuni răsculate. În ianuarie 1876, documentul a fost înmănat Înaltei Porți, care l-a acceptat. Răscoala îi l-au respins însă, ca fiind nesatisfăcător.

Rusia a încercat și ea să profite de situație. Neputând interveni direct în conflictul dintre răsculați și Înalta Poartă (ar fi putut atrage asupra ei o coalizare a celorlalte mari puteri, în primul rând a Angliei și Franței, interesate în menținerea Imperiului Otoman, așa cum se întâmplase în 1853-1856), diplomația țaristă a pus în discuție situația creștinilor din Peninsula Balcanică.

Guvernul român, apelând la Tratatul de pace de la Paris (care înlăturase protectoratul țarist asupra Principatelor Române și îl înlocuise cu garanția colectivă a celor șapte mari puteri, iar prin articolul 27 stabilea neutralitatea acestora), a proclamat neutralitatea țării, sperând că în acest fel va evita o eventuală ocupație militară străină și își va păstra libertatea de acțiune.

Neutră, dar cum?

În ianuarie 1876, ministrul român de Externe a trimis o notă agenților săi diplomatici spre a fi adusă la cunoștința guvernelor europene. Documentul preciza că, în ciuda interesului pe care îl manifesta față de „creștinii din Turcia”, România a păstrat o atitudine de neutralitate. Dar pentru că Poarta luase măsuri militare de-a lungul graniței dunărene,

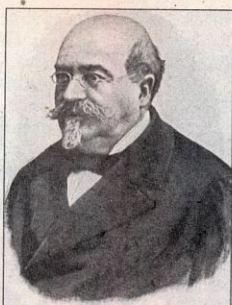
guvernul român s-a văzut nevoit să acționeze pentru asigurarea securității teritoriului său. „Dacă neutralitatea pe care a păstrat-o până acum ar fi amenințată, fie prin acte de agresiune din partea Turciei, fie prin intervenția vreunei alte puteri care ar dori, indiferent în ce scop, să ocupe România, datoria sa [a guvernului român] față de țară nu i-ar îngădui să rămână un spectator nepăsător”. Nota

preciza în continuare că „separată de Turcia și nefăcând în nici un fel parte integrantă din Imperiul Otoman“, România nu a renunțat niciodată la suveranitatea ei.

Agenții români în străinătate trebuia să afle ce atitudine vor adopta guvernele marilor puteri în cazul prăbușirii Imperiului Otoman și să precizeze că guvernul român considera că, într-o astfel de eventualitate, „garanția puterilor ar continua să existe pentru țara noastră“. În cazul în care „o putere oarecare“ s-ar hotărî să intre în conflictul dintre Turcia și răsculați și ar trece cu armata prin România, „fără consimțământul nostru și violând articolul 47 al Tratatului de la Paris“, guvernul român se simțea dator să protesteze și să-și apere neutralitatea, chiar pe calea armelor.

Între timp, răscoala s-a extins și în Bulgaria. Trupele otomane au intervenit în forță, reprimând cu brutalitate mișcarea. Mulți bulgari au găsit refugiu în România. Criza Imperiului Otoman era agravată și de mișcarea „Junilor turci“, adepta ideii menținerii imperiului, dar prin adoptarea unei constituții cu caracter liberal. Frământările generate de această mișcare au întărit convingerea generală că Imperiul Otoman se afla în pragul prăbușirii. Drept urmare, încurajate și de Rusia, Serbia și Muntenegru i-au declarat război, în iunie 1876.

România a rămas în continuare neutră, dar a sprijinit constituirea și tre-

Mihail Kogălniceanu, ministrul român de Externe

cerea pe teritoriul său a cetelor de voluntari bulgari și sârbi, precum și tranzitul de arme și muniții din Rusia spre Balcani. Ministrul de Externe Mihail Kogălniceanu a considerat că sosise momentul unei atitudini mai ferme față de Înalta Poartă și, la 16 iunie 1876 (în toate articolele acestui grupaj datele sunt pe stil vechi), a adresat o notă ministrului de Externe otoman privind „problemele a căror soluționare interesează într-un înalt grad România în relațiile cu Sublima Poartă“.

Un memoriu anexat argumenta cele șapte puncte cuprinse în notă. În schimbul menținerii neutralității sale, guvernul român cerea: 1. Recunoașterea individualității

statului român și a numelui de România; 2. Admiterea reprezentantului său în corpul diplomatic; 3. Reglementarea situației supușilor români stabiliți în Turcia și recunoașterea jurisdicției agenților diplomatici români asupra conaționaliilor lor; 4. Inviolabilitatea teritoriului românesc și delimitarea insulelor Dunării; 5. Încheierea cu Poarta a unor convenții comerciale, poștale, telegrafice etc.; 6. Recunoașterea pașaportului românesc și încetarea amestecului consulilor otomani în afacerile ce-i privesc pe români în străinătate; 7. Fixarea graniței româno-otomane la gurile Dunării.

Memoriul se încheia cu avertismentul că nesoluționarea acestor probleme ar duce la alterarea raporturilor dintre cele două state, România fiind silită să părăsească atitudinea sa de neutralitate.

Culise diplomatice

Câte un exemplar din cele două documente a fost înmănat și guvernelor celorlalte mari puteri, dar reacțiile acestora au fost descurajante pentru români. Poarta a refuzat satisfacerea celor șapte puncte

(mai precis, nu a dat nici un răspuns), iar celelalte guverne le-au primit cu răceală, chiar cu iritare. Ministrul de Externe francez a calificat cererile românești drept „periculoase și supărătoare“, iar cabinetul britanic le socotea „inoportune“.

Bucureștii în 1877

În a doua jumătate a lunii iulie, ministrul român de Externe a trimis o notă agenților din străinătate în care explica poziția guvernului român. Deși războiul trebuie să rămână pe teritoriul unde se ciocnesc interesele care l-au provocat, arăta el, România nu va mai putea păstra neutralitatea. Îi ruga pe agenți să atragă atenția cabinetelor marilor puteri că „agitația crește din ce în ce în sânul poporului; că un partid politic de la noi [liberal] s-a și pronunțat categoric în favoarea creștinilor [ortodocși din Balcani]; că armata română, ea însăși, nu-și găsește astămpăr sub jugul disciplinei, dorind să ia parte la luptă”. În final, nota cerea marilor puteri „să facă uz cu un minut mai devreme de toată autoritatea lor”, spre a normaliza situația din Balcani.

Și acest demers a rămas fără urmări.

Conflictul dintre Turcia și Serbia a stârnit însă îngrijorarea statelor vecine, iar trimiterea unei flote otomane pe Dunăre reprezenta un element de nesigurăță pentru România și Austro-Ungaria, state neutre. De data aceasta, marile puteri au susținut cererea României de neutralizare a fluviului pe porțiunea dintre gura Timocului și Vârciorova. Pe de altă parte, la sfârșitul lunii iunie 1876, Rusia și Austro-Ungaria au purtat tratative secrete, căzând de acord ca, în cazul prăbușirii Porții, Rusia să-și recapete teritoriile pierdute în 1856,

Andrássy Gyula, ministrul de Externe al Austro-Ungariei

iar Austro-Ungaria să ocupe Bosnia și Herțegovina. Conform aceleiași înțelegeri, Serbia și Muntenegru urma să-și mărească teritoriul pe seama posesiunilor otomane, iar Bulgaria de la nord de Munții Balcani să devină autonomă. Se profila, așadar, un conflict militar turco-turc, în condițiile în care Austro-Ungaria rămânea neutră.

Cabinetele occidentale au reacționat, Anglia propunând convocarea unei conferințe a marilor puteri la Istanbul, spre a determina Poarta să acorde unele drepturi popoarelor creștine din Balcani.

Sesizând orientarea tot mai fermă a Rusiei spre un război cu Turcia, prudent, guvernul român a inițiat tatonări în ideea unei viitoare alianțe cu Rusia. În luna septembrie 1876, o delegație condusă de primul ministru Ion C. Brătianu a făcut o vizită în Crimeea, fiind primită de cancelarul Alexandru Gorceakov și apoi de țarul Alexandru al II-lea. Cu acest prilej, Brătianu și-a dat acordul de principiu pentru o eventuală înțelegere privind trecerea armatelor ruse prin România, în drum spre teatrul de operații din Balcani, dar a insistat asupra încheierii unei convenții care să fie semnată de cele două guverne.

Înainte de a finaliza tratativele din Crimeea, guvernul român a mai făcut însă o încercare de a obține independența țării pe cale pașnică.

Războiul bătea la ușă

Cu prilejul Conferinței de la Istanbul (decembrie 1876-ianuarie 1877), un trimis al cabinetului din București a solicitat reprezentanților celor șapte puteri o „garanție specială” pentru neutralitatea „perpetuă” a României sau, în caz de război, „o garanție specială

pentru respectarea drepturilor, a neutralității și a integrității” țării. Conferința a refuzat să ia în discuție propunerile românești; dar a eșuat și în încercarea de a impune Porții adoptarea unor reforme în Bulgaria, Bosnia și Herțegovina.

Atitudinea obstrucționistă manifestată de Poartă la

Caricatură de epocă intitulată Concertul european; muzicanții în uniforme militare reprezintă marile puteri implicate în evenimentele anilor 1875-1878

această conferință își avea motivarea parțială și în promulgarea, în decembrie 1876, a unei constituții libere, cu ajutorul căreia sultanul spera să liniștească spiritul de revoltă al popoarelor balcanice. Dar tocmai această constituție a dus la înăsprirea relațiilor dintre România și Poartă. Articolul 7 al constituției recent adoptate considera România parte integrantă a Imperiului Otoman, ceea ce a stârnit indignarea vehementă a opiniei publice românești. În cadrul Adunării Deputaților, primul ministru I.C. Brătianu a declarat că „niciodată [marele vizir] Midhad Pașa cu constituția lui”. Și cum marile puteri au evitat să-și ia angajamente privind evitarea transformării teritoriului românesc în teatru de operațiuni, guvernul român a trebuit să se gândească la cea mai bună soluție.

Eșecul Conferinței de la Istanbul a ușurat acțiunea Rusiei, care trecea acum în ochii Europei drept „campioana” luptei pentru eliberarea popoarelor creștine din Balcani; mai mult, căpătase justificarea mult dorită pentru intervenția directă în conflict. În acest context, guvernul român a urgentat perfectarea convenției cu Rusia, textul acesteia fiind semnat la 4 aprilie 1877. În baza ei, trupele ruse primeau libertatea de a trece prin România, iar Rusia se angaja să respecte „drepturile politice

Marele vizir Midhad Pașa

ale statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, precum și a menține și apăra integritatea actuală a României”.

Deși convenția nu stipula pentru România obligații militare, Poarta a considerat-o un act ostil la adresa sa. Reacțiile otomane au determinat guvernul român să decreteze mobilizarea armatei. Trupele chemate sub arme (100.000 de oameni) au fost organizate în două corpuri de armată și au intrat în dispozitiv de apărare de-a lungul Dunării, cu misiunea de a riposta oricărei încercări otomane de a invada teritoriul național.

La 11 aprilie, fără un aviz prealabil, trupele ruse au trecut frontiera României, iar a doua zi Rusia a declarat război Turciei. În aceeași zi, ministrul

român de Externe a adus la cunoștința agenților diplomați din Paris, Viena, Roma și Istanbul acțiunea militară a Rusiei, iar oștirea română a primit ordin să se retragă spre interior. În notă se arătau motivele pentru care guvernul român făcuse acest pas, subliniindu-se că România „avea dreptul să se preocupe de conservarea sa, când, prin poziția sa geografică, ea se găsea plasată, oarecum, în inima unui război devenit de acum înainte inevitabil”.

Deoarece Calafatul și Bucureștii erau punctele cele mai amenințate în eventualitatea unei agresiuni otomane, Corpul 1 (Diviziile 1 și 2), comandat de generalul Gh. Lupu, a primit misiunea să se concentreze în Oltenia, iar Corpul 2 (Diviziile 3 și 4), comandat de generalul Alexandru Radovici, să apere Capitala. Prin intrarea trupelor în acest dispozitiv s-a ajuns la începerea ostilităților, flota turcă de pe Dunăre și artileria garioanilor de pe malul bulgăresc al fluviului deschizând foc asupra trupelor române, precum și asupra unor localități, provocând victime și pagube materiale. În ziua de 26 aprilie artileria română de la Calafat a răspuns agresiunii, bombardând Vidinul. În

entuziasmul și satisfacția opiniei publice, la 29 aprilie Adunarea Deputaților a adoptat o moțiune prin care s-a declarat starea de război cu Poarta, iar la 9 mai, reunită în sesiune extraordinară, Camera Deputaților a proclamat independența de stat a României. ■

Parlamentul otoman în sesiune de lucru (1876)

Inedit

În portofoliul revistei se păstrează un manuscris încredințat cu mulți ani în urmă de regretatul nostru colaborator, cunoscutul istoric Paul Cernovodeanu. Era perioada când, pentru o vreme, autoritățile îi ridicaseră dreptul de semnătură, iar noi căutam diverse formule pentru a înșela vigilența cenzurii. A semnat de câteva ori C. Paul sau C.P.

Când ne-a adus articolul, a spus că, fiind vorba de un jurnal al Olgăi Gigărtu, mama fostului prim-ministru Ion Gigărtu (4 iulie-4 septembrie 1940), care acceptase dictatul de la Viena, nu credea că putea apărea în acel moment. În caz că, totuși, textul ar fi trecut, ne sugera să-l publicăm într-un număr din luna mai, deoarece pasajele selectate din jurnal se refereau la Războiul de Independență.

Textul n-a „trecut”. După 1989, când i-am propus reluarea lui, domnul Cernovodeanu ne-a spus că ar fi preferat o selecție mai amplă din jurnal, dar pentru asta avea nevoie de timp, pe care, din păcate, între atâtea alte priorități, nu și l-a mai putut îngădui.

Punem acum la dispoziția cititorilor forma inițială a articolului.

PLEVNA A CĂZUT

OLGA GIGĂRTU

Olga, fiica cea mai mare a lui Barbu Bălcescu (1824-1884) s-a născut la 15 martie 1856. Din nefericire, mama sa Elena (născută Aman) a decedat în 1860. Copilăria Olgăi și a celor două surori mai mici, Zoe și Ana (Nety), a fost marcată de răutatea unei mame vitrege. Salvarea lor a venit de la bunicii Maria și Costache Orăscu, care le-au asigurat o educație aleasă. Olga vorbea curent franceza, germana, italiana și engleza și studiasse desenul, pictura și pianul, fiind apreciată în societatea bună a Craiovei acelor ani. S-a căsătorit, în 1876, cu căpitanul de călărași Petre Gigărtu (aceasta este forma corectă a numelui de familie al viitorului general, și nu Gigurtu, cum îl menționează chiar și Dicționarul enciclopedic), absolvent al școlilor militare franceze de la St. Cyr și Saumur. A avut o căsnicie fericită, cu cinci copii, patru fete (Alissa, Harentina, Manda și Valerica) și un băiat, Ionel, viitor prim-ministru al României.

Olga și-a urmat soțul în garnizoanele Craiovei, Bucureștilor sau la Turnu Severin. A fost președinta Crucii Roșii din Craiova și a condus, în această calitate, Spitalul nr. 21 în

timpul Războiului din 1916-1918. În 1918, soțul a încetat din viață în mod subit. Din 1922 a fost luată la București în casa fiicei sale Valerica, căsătorită Chiru, unde a și murit la 20 ianuarie 1940.

De la 16 ani și până în ultimele zile și-a ținut un jurnal. Impresionează prin sinceritatea însemnărilor, bunul simț, dar mai ales prin sentimentul moral. Credem că răspundem într-un fel chiar dorinței sale intime ridicând vălul de tăcere de pe acest jurnal, căci în ultimii ani ai vieții ceea ce o îngrozea cel mai mult era teama de uitare.

Jurnalul a fost scris în limba franceză; fac excepție pasajele din anii 1916-1918, pe care, dintr-un sentiment de patriotism (sunt anii ocupației germane pentru o parte a teritoriului României), le-a redactat în românește. Originalul, moștenit de Petre Chiru, nepotul de fiică al autoarei, se află în fondurile Muzeului memorial „Nicolae Bălcescu” din comuna Bălcești pe Topolog.

Versiunea românească a fragmentelor selectate ne aparține.

Paul CERNOVODEANU

Monumentul Independenței de la Calafat

13 aprilie 1877. Chiar dacă războiul nu este încă declarat, este totuși iminent. Trupele noastre, care ocupaseră Calafatul spre a face față turcilor, în caz că aceștia ar fi voit să treacă Dunărea pe la Vidin, au primit ordin să evacueze imediat orașul și să treacă la Băilești.

Rușii au intrat în România prin trei puncte diferite: pe la Iași, pe la Bolgrad și la Cahul, fără măcar să anunțe guvernul nostru. După vederile mele simpliste, aceasta mi se pare un semn strivitor de dispreț pentru România, afară numai dacă s-au înțeles pe sub mână, căci speranțele cel puțin par a dovedi din partea noastră o înclinare pentru Rusia.

Va lua oare parte armata română la acțiunea care se angajează aproape pe teritoriul nostru? Iată ce nimeni încă nu știe.

Se spune că ofițerii și soldații noștri au suferit din cauza evacuării Calafatului. De un an de zile, spun ei, ne tot poartă de colo până colo. Ar vrea să intre mai iute în acțiune și sânt sătui de acest *statu-quo*. Cred că dacă ostașii noștri vor fi bine conduși, vor face ade-

vărate vitejii. E o plăcere să-i vezi. Pentru un popor care nu s-a mai bătut de atâta timp nu par nici că s-ar teme de turci, care comit totuși orori pe unde trec, și nici nu se arată descumrați când aud de numărul superior al acestora. Sânt veseli și ageri, sânt calmi și de când sânt concentrați aici nu s-a auzit de nici un caz de desertare, de nici un fapt urăcios. Pe mine mă bucură asta și cred că orice inimă cu adevărat românească se bucură.

Vineri 22 aprilie 1877. Turcii au început să bombardeze Calafatul. Armata noastră s-a deplasat în masă spre Calafat, de unde plecase înainte. A revenit și la Poroina, la Băilești și în diverse alte locuri. Se vorbește că nu vor intra așa de curând în luptă, dar nimeni nu știe ceva pozitiv.

Rușii au fost bătuți în Asia [...] De Domnul să iasă învingători, căci avem multe motive să ne temem de contrar și va fi cu atât mai rău cu cât noi ne-am arătat cu totul și cu totul partizanii rușilor. I-am lăsat să intre în țară, în timp ce ne-am opus la intrarea turcilor [...] Orice speranță

de neutralitate devine prin aceasta nulă [...]

Sâmbătă 14 mai 1877, 9.30 seara. [...] În ziua de 9 mai s-a proclamat independența țării noastre. Vestea a fost primită de toți cu bucurie și nici n-ar putea fi altfel. Prin acest fapt războiul a fost declarat turcilor. Domnitorul trebuie să sosească diseară la Craiova pentru a pleca mâine dimineață la Calafat [...]

11 august 1877. Se pare că rușii sunt bătuți peste tot. La început erau victorioși [...] Trecerea subită a Dunării și intrarea lor în defileul Balcanilor au surprins toată Europa și iată acum că o bătaie mare pierdută la Plevna și alta în Asia au schimbat fața lucrurilor. Unii încep să se descurajeze, alții tot mai speră, căci Rusia primește numeroase întăriri de trupe [...]; o parte din armata noastră a trecut și ea Dunărea, Dumnezeu să-i ajute!

Noi muncim de zor să instalăm un spital înființat de o societate de doamne din care fac și eu parte. Doamnele și medicii din București ne-au venit în ajutor cu sume mari

Mai 1877: instruirea recruților într-o tabără lângă Craiova

de bani. Să dea Dumnezeu ca eforturile noastre să nu fie necesare [...]

Petre e furios că se vede silit să rămână la Calafat, unde, pentru moment, totul este în acțiune [...] Înțeleg dorința și regretul lui Petre, îi împărtășesc ideile și-mi spun că în locul lui aș gândi la fel. Este trist pentru un bărbat mândru și capabil să fii forțat să rămâi la o parte [...] Și totuși, în egoismul inimii mele, îmi zic că poate e mai bine așa [...]

14 septembrie 1877. Războiul continuă și se pare că va ține toată iarna [...] Armata română a trecut Dunărea, ostașii noștri s-au purtat ca niște bravi la Plevna, au luat două redute, în fine, au provocat toate simpatiile. Petre a fost și el la Plevna și a luat parte la bătălia din ziua de 6 [septembrie]. Un mare număr din eroii noștri au rămas pe câmpul de luptă [...]

28 septembrie 1877. Cîrulă tot felul de zvonuri, dar atât de diverse și de confuze, că nu mai știi ce să crezi. Se zvonește că grosul

trupelor noastre trece de la Calafat în Turcia, trecerea având loc între Bechet și Calafat; zilnic vedem trecând pontoane, încât se pare că acest zvon se adevărește. Alții vorbesc de armistițiu, căci despre pace nu poate fi vorba; onoarea Rusiei este prea angajată ca să se gândească la retragere înainte de a-și fi terminat revanșa, iar cât despre noi, din clipa în care am comis imprudența de a intra în horă, trebuie să jucăm. Am spus „imprudența” căci gândesc că nu era nevoie să angajăm astfel întreaga armată [...] Ar fi fost suficientă a zecea parte, cel mult o cincime, care ar fi participat la lupte. Cred că ar fi fost îndeajuns pentru a-și dovedi valoarea și pentru a-și câștiga prin sânge – fiindcă așa trebuie – independența națională. S-ar fi cruțat atâtea pierderi!

30 noiembrie 1877. În fine, de două zile respirăm mai liberi, nădăjduim, ne bucurăm, ne felicităm unii pe alții. Plevna a căzut! Unii spun că Osman pașa ar fi capitulat, alții pretind că a avut loc o mare

bătălie. Osman pașa încercase în trei rânduri să iasă din cetate și fusese respins, întâi de ai noștri, apoi de ruși. În sfârșit, a capitulat, văzând că orice rezistență devenea imposibilă. Pe cât mă bucură căderea Plevnei – ca pe toată lumea de altfel –, nu mă pot împiedica să nu compătimesc pe acest șef destoinic care a dovedit atâtea bravură, un curaj atât de nobil și atâtea hotărâre. Ce trist trebuie să fie pentru un bărbat cu un asemenea caracter! O fi luat și Petre parte la bătălie? Nu mai știu nimic, de patru zile nu am nici o veste.

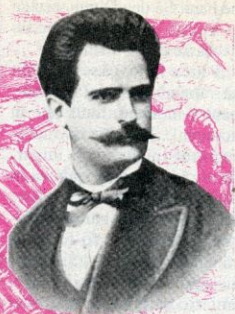
9 martie 1878 [...] Vidinul a capitulat și el și trupele noastre, sub comanda generalului Cerchez, s-au întors triumfătoare în oraș. Craiovenii le-au acoperit cu flori. Era un entuziasm de nedescris. Bieții băieți ce fericiti erau.

Alaltăseară am dansat în casa familiei Lămotescu. Era multă lume, mulți roșiori, am petrecut bine. Am fost și la teatru, am făcut multe vizite. Soțul meu e cu mine de câteva săptămâni. Sânt fericită. O fericire calmă. ■

În ziua de 3 decembrie, la Plevna s-a organizat o paradă militară în onoarea țarului Alexandru al II-lea. În imagine, defilarea trupelor române în frunte cu prințul Carol I

AL. CANDIANO POPESCU REPUBLICANUL AJUNS AGHIOTANT REGAL

Când se aminteste despre Republica de la Ploiești, admirabil ridiculizată de Ion Luca Caragiale în schita sa Boborul, nu poți să nu te gândești la Alexandru Candiano Popescu, implicat în această încercare de lovitură de stat.

Ironia sortii a făcut ca viața sa, plină de episoade remarcabile, să o apuce pe un drum care, în 1870, probabil, i se părea imposibil de străbătut. Totul s-a schimbat în 1877, când, în fruntea Batalionului 2 Vânători, a luat cu asalt reduta Grivița.

CORNEL SCAFES

S-a născut la București, în ziua de 27 ianuarie 1841. În 1843 a rămas orfan de tată, iar familia lui s-a mutat la Ploiești. În 1847, mama, Zinca, s-a căsătorit cu Nicolae Candiano, de origine italiană.

Alexandru a urmat cursurile școlii militare din București, fiind avansat sublocotenent de artilerie în 1859, promovat rapid la gradul de locotenent (1861) și căpitan la 24 ianuarie 1864. Curând a pătruns în lumea mondenă a Bucureștilor, cunoscând o serie de fruntași politici și militari ai vremii: generalii I.Em. Florescu, Savel Manu, colonelul N. Haralambie, Ion C. Brătianu, C.A. Rosetti. A participat activ la lovitură de stat din februarie 1866, care l-a

îndepărtat din țară pe Cuza Vodă. La 18 februarie 1867 a demisionat din oștire, fiind trecut în corpul milițienilor, cu gradul de căpitan.

Un adevărat măcel

Fire, combativă, având o pană ascuțită, liberal-radical prin opțiunile politice, a editat ziarele *Perseverența* (1867-1869) și *Democrația* (1869-1871), gazete ce găzduiau opinii anticonservatoare și unioniste. Pentru că se solidarizase cu fruntașii ardeleni care protestau împotriva unirii forțate a Transilvaniei cu Ungaria (în urma dualismului asutro-ungar din 1867) cu prilejul unei călătorii în Ar-

deal, fusese arestat de autoritățile ungare ca „agitator dacoromân” și eliberat numai la intervenția ministrului de Interne Ion C. Brătianu, al cărui secretar devenise între timp.

Relațiile strânse cu liberalii radicali – conduși de I.C. Brătianu, C.A. Rosetti și E. Carada – l-au adus în ipostaza de organizator și conducător al mișcării republicane din ziua de 8 august 1870, când în fruntea mulțimii a ocupat Prefectura și garnizoana din Ploiești, anunțând detronarea lui Carol I și instituirea regimului republican.

A fost arestat împreună cu principalii fruntași liberali radicali și deferiți spre judecare tribunalului din Târgoviște. Procesul s-a

terminat prin achitarea celor inculpați.

După acest episod, încercând să se facă uitat, a plecat, în 1871, în Italia, la Neapole, unde între 1871-1874 a urmat studii juridice, închinute de doctoratul în Drept. Revenit în țară, și-a deschis un birou de avocatură la Craiova, practicând până în 1877.

În aprilie 1877, la cererea sa, a reintrat în armată, tot în trupele de miliții, iar la 6 iunie 1877 a fost avansat maior. Profitând de relațiile apropiate cu primul ministru I.C. Brătianu, Candiano Popescu i-a cerut acestuia să intervină pentru a i se încredința comanda unui batalion de dorobanți. Întâmpinat cu refuz din cauza episodului de la Ploiești, a intervenit pe lângă colonelul Gh. Slăniceanu, șeful Statului Major Român, simpatizant liberal, pentru a fi atașat pe lângă comandamentul Diviziei 4, a colonelului Al. Anghelescu, care tocmai trecuse Dunărea și se îndrepta spre Plevna. Spera că aici va fi „uitat” de inamicii lui și va găsi prilejul să comande o unitate pe câmpul de luptă.

Împrejurările au făcut ca, înaintea celei de-a treia bătălii de la Plevna, comanda Batalionului 2 Vânători să devină vacantă; a cerut și a fost numit în fruntea acestei unități ploieștene.

În noaptea de 29 spre 30 august 1877, condițiile meteo s-au înrăutățit: temperatura a scăzut și a început să plouă, drumurile devenind mociroase, greu de străbătut. După încetarea ploii, Plevna și împrejurimile au fost acoperite de o ceață densă. Atacul a fost precedat de un bombardament efectuat în trei reprize de 256 piese de artilerie rusești și

românești. Obiectivul pe care trebuia să-l atace coloanele Diviziilor 3 și 4 române era „reduta cea mare”, aflată la nord-vest de satul Grivița. Nici rușii, care ocupaseră anterior pozițiile din zona respectivă, nici românii nu au observat că, de fapt, la nord-vest de Grivița se aflau nu una, ci două redute care, privite de la distanță, dădeau impresia unei singure, de mari dimensiuni. Spre sud, se afla reduta Grivițe tabia – ulterior denumită de otomani Kanlı tabia (Reduta Însângerată) și de către români și ruși Grivița nr. 1. Mai la nord, la 533 metri distanță, se afla reduta Baș tabia (Reduta Principală), denumită ulterior de români și ruși Grivița nr. 2.

Atacul Diviziilor 3 și 4 române a început concomitent, la ora 15.15, sub acoperirea bombardamentului de artilerie. În sectorul Diviziei 3 coloana de atac, comandată de colonelul Gr. Ipătescu, a înaintat spre reduta Baș tabia, sub un foc puternic de infanterie și artilerie, executat de turci. După ce au străbătut aproximativ un kilometru, românii s-au găsit în fața unei văi adânci, late de circa jumătate de kilometru.

Au depășit-o cu dificultate – din cauza pantei abrupte, a vegetației, a rețelelor de sârmă și a terenului alunecos –, iar când s-au apropiat, turcii au întins o adevărată pânză de foc, producând pierderi foarte mari. Au fost uciși maiorul George Șonțu, căpitani Leon Cracalia și Nicolae Valter Mărăcineanu. Nefiind sprijinită din flanc de trupele colonelului Al. Gramont – care, din cauza ceții, rătăciseră drumul –, retragerea coloanelor românești s-a transformat într-un adevărat măcel. Lupta a încetat după 40 de minute. Divizia a pierdut 26 de ofițeri și 683 militari morți, răniți și dispăruți, iar atacul nu a mai fost reluat.

Dorința lui Carol I

În stânga frontului ocupat de trupele Diviziei 4, care aveau misiunea să participe la cucerirea „redutei celei mari” de la Grivița, atacul a început tot la ora 15.15 și a vizat cealaltă redută, Grivițe tabia.

Coloana a fost formată din Batalionul 2 Vânători, urmat de trei batalioane din Regimentele 5 Linie, 14 și 16 Dorobanți. Ea a atacat dinspre

Batalionul 2 Vânători prin localitatea Islaz, în 1877

Iunie 1877: subunitate de vânători într-o clipă de repaus...

sud, fiind susținută puternic cu foc de artilerie, profitând și de un teren mai puțin frământat. Coloana era urmată de alte trei batalioane, formând coloana de susținere. Cele două coloane erau comandate de colonelul Gr. Borănescu. Rezerva, compusă din cinci batalioane, era comandată de colonelul Gr. Cantili.

Cu trupele Diviziei 4 române urma să coopereze Regimentele 17 Arhanghelgorod și 18 Vologda, fiecare cu câte trei batalioane, din Divizia 5 Infanterie rusă. Rușii, aflați în flancul stâng, urma să atace reduta dinspre sud și sud-vest.

Pornind la atac, trupele române au străbătut rapid cei 300-400 m ce le despărțeau de reduta Grivițe tabia, sub focul susținut al apărătorilor. În primele rânduri, alături de maiorul Al. Candiano Popescu, aflat, cum am spus, la comanda Batalionului 2 Vânători, se găseau locotenent-colonelul Sergheie Voinescu, șeful de stat-major al diviziei, și căpitanul Moise Groza. Prin comportarea lor exemplară, acești ofițeri au contribuit foarte mult la încurajarea trupelor.

Folosind mitraliera din dotare, Batalionul 2 Vânători a reușit să împingă spre redută pe turcii aflați în pozițiile exterioare, după care au asaltat fortificația. Bateria 3 din Regimentul 3 Artilerie, comandată de căpitanul G. Lupășcu („Ba-

teria de la Movilă”), și-a intensificat tirul, venind în sprijinul Batalionului 2 Vânători.

Concomitent cu intensul schimb de focuri în care era angrenat Batalionul 2 Vânători, Batalionul 1 din Regimentul 16 Dorobanți, ce reprezenta linia a doua din coloana de atac, s-a mișcat rapid spre dreapta și a încercat să atace reduta din flanc și din spate. Turcii au reactionat rapid, contraatacând coloana, iar românii, loviți din flanc, au suferit mari pierderi. Pentru a preîntâmpina pericolul unei încercări a coloanei de atac, s-a dat ordin de retragere până într-o vâlcea din stânga poziției „Bateriei de la Movilă”. Asaltul s-a încheiat după 30 minute cu un eșec.

Contrar ordinelor primite, trupele ruse nu au pornit și ele la atac, iar sprijinul ce trebuia să vină din partea Diviziei 3 române a fost inexistent, căci trupele sale, cum se va constata ulterior, atacau de fapt o altă redută.

După o scurtă pauză, timp în care ofițerii au reorganizat unitățile din subordine, la ora 16.20, românii au reluat atacul, dar coloana s-a oprit curând, din cauza focului puternic executat de turcii din reduta atacată și din reduta vecină, Baș tabia. Acțiunea s-a încheiat, și de data aceasta, cu o înfrângere, înregistrându-se pierderi însemnate. Din nou

batalioanele ruse au rămas simple spectatoare.

Deoarece partea română, în frunte cu principele Carol I, ținea foarte mult ca trupele sale să încheie ziua cu un succes – în sectorul rus generalul Skobelev reușise cucerirea unor fortificații –, Marele Cartier General Român a ordonat Diviziei 4 să reia atacul.

Pregătirea celui de-al treilea atac s-a făcut cu mai multă atenție. Divizia 3 a primit ordin ca pe timpul desfășurării acțiunilor Diviziei 4 împotriva redutei Grivițe tabia să-și intensifice și ea activitatea în direcția aceleiași redute și a pozițiilor laterale ale acesteia. Pentru suplinirea pierderilor, coloana de atac a fost întărită cu Batalionul 1 din Regimentul 15 Dorobanți. Totodată, s-a cerut Diviziei 5 ruse să ordone Regimentelor 17 și 18 din subordine să participe la asalt.

Decorat de români și de ruși

Atacul a fost reluat în jurul orei 17, de data aceasta participând și două batalioane ruse. Inițial, cu prețul unor mari pierderi, s-a reușit ocuparea șanțurilor din dreapta redutei, însă, în urma unui viguros contraatac otoman, atacătorii au fost obligați să revină pe locurile de plecare.

Cu toate că înregistraseră al treilea eșec și trupele române erau oboseite și demoralizate, ofițerii, mobilizați de locotenent-colonelul Sergheie Voinescu, maiorul Alexandru Candiano Popescu și căpitanul Moise Groza, au restabilit ordinea în rândul coloanei, pregătind-o pentru o nouă acțiune. Atacul trebuia pornit până la lăsarea serii, deoarece exista temerea că rușii, care își eco-

nomisiseră până atunci forțele, puteau să cucerească reduta în lipsa trupelor române.

Cel de-al patrulea atac a pornit la ora 18. La el au participat cinci batalioane românești, în frunte cu vânătorii lui Candiano Popescu, și patru batalioane rusești. Românii au atacat de front și în flancul drept, iar rușii în flancul stâng.

Șansa a făcut ca atacul să aibă loc exact în momentul înlocuirii pe poziții a trupelor turcești, ce înregistrase pierderi mari, cu efective proaspete. Profitând de situația creată, românii au umplut șanțurile cu fascine, au escaladat parapetul și, după o oră, au pătruns în redută. Prima unitate care a intrat în redută a fost Batalionul 1 din Regimentul 14 Dorobanți. În primele rânduri s-au numărat și majoritatea ofițerilor comandanți, care au tras trupa după ei. Printre ei și maiorul Al. Candiano Popescu. Fanioanele Batalionului 1 din Regimentul 14 Dorobanți și Batalionului 2 Vânători au fost înfipite în parapetul redutei.

Concomitent cu trupele române, în flancul stâng, rușii au pătruns și ei în redută. Practic, cucerirea acesteia a fost rezultatul cooperării. O mențiune specială trebuie făcută pentru

... și alți trei ostași din trupele de vânători exersând poziția de tragere

eforturile românești care precedaseră cucerirea, atacuri ce înlesniseră victoria. În cursul luptelor trupele române au pierdut 27 de ofițeri și 1.300 de militari, morți și răniți, iar cele ruse 22 de ofițeri și 1.012 militari morți și răniți.

Pentru faptele sale de arme, maiorul Al. Candiano Popescu a fost citat în ordinul de zi pe armată, decorat cu „Steaua României” în grad de ofițer și Medalia „Virtutea Militară” de aur, la scurt timp fiind avansat la gradul de locotenent-colonel și numit ajutor al comandantului Diviziei 4 Teritorială. Rușii i-au acordat Ordinul „Crucea Sf. Gheorghe”.

În ziua de 4 septembrie 1877, ca o recunoaștere a meritelor sale și ale unității pe care o comandase, a fost trimis la București cu trofee capturate de armata română (un drapel și trei tunuri „Krupp”), însoțit de cei trei vânători care luaseră drapelul otoman, sergentii Ion Grigore, Gh. Stan și caporalul Vasile Nica, pentru a le depune la statuia lui Mihai Viteazul și la Arsenalul armatei.

La 1 mai 1878 Al. Candiano Popescu a reintrat în serviciul activ al oștirii, și, pentru câteva luni, a fost prefect al Poliției Capitalei. Din 1880 a devenit aghiotant al regelui Carol I. În 1882 a fost avansat colonel și numit în Statul Major Regal. În 1894 a fost avansat general de brigadă, primind comanda unei brigăzi de cavalerie, iar la 1 martie 1899 comandant al Corpului 3 armată.

A murit în ziua de 25 iunie 1901, la Târgoviște. A fost înmormântat la București, cu funeralii naționale, la Cimitirul Bellu, garda de onoare fiind formată din ostași ai Batalionului 2 Vânători.

Numele său a fost dat unei străzi din București și altele din Ploiești. ■

Trupe de dorobanți la atacul redutei Grivița 2

Tristetele muzei Clio

În 1913 se împlineau 35 de ani de la Războiul de Independență. Pentru întâmpinarea memorabilului eveniment, la 21 martie, în prezența reginei Elisabeta, însoțită de Principele moștenitor Ferdinand, Prințesa Maria și copiii lor, s-a desfășurat o impresionantă ceremonie ocazională de dezvelirea Monumentului Independenței de la Craiova.

În ziua amintită, la ora 14.00, își făcea intrarea în gara înfășată de lume trenul regal. Regina Elisabeta și însoțitorii săi au fost întâmpinați de autoritățile civile și militare locale: general de divizie Petre Gigărtu – președintele Comitetului de Inițiativă pentru

ridicarea monumentului, general de divizie D. Cottescu – comandantul Corpului I Armată, M. Oromolu – prefectul județului, și N.P. Guran – primarul orașului. Multimea ovaționa, în timp ce o companie dădea onorul, iar muzica intona Imnul Național. Principele moștenitor, după primirea raportului comandantului Corpului I Armată, a trecut în revistă compania de onoare, care avea la flancul drept pe toți ofiterii superiori din garnizoană.

Cortegiul regal s-a îndreptat apoi spre Parcul „Bibescu“, la intrarea căruia fusese ridicat monumentul. Înălții oaspeți au luat loc în tribună, iar generalul Gigărtu i-a prezentat reginei persoanele din Comitetul de Inițiativă. Primarul orașului a oferit membrilor familiei regale câte o medalie comemorativă.

Macheta originală

MONUMENTUL INDEPENDENȚEI DIN CRAIOVA

VALERIA BĂLESCU

Ceremonia începea prin oficierea unui serviciu religios de către P.S.S. Episcopul Râmnicului și Noului Severin, înconjurat de întregul cler al orașului. „A fost o mare bucurie sufletească pentru noi toți, când, după veacuri de suferințe, am putut ajunge să trăim liberi, independenți, la

lumina soarelui – avea să spună Prea Sfinția Sa. Biserica, acum ca și-n trecut, părtășă la bucuriile, ca și la întristările neamului, este fericită ca, prin mine, smeritul, să aducă aci piosul său prinos pentru pomenirea celor ce au luptat pentru independență.“

Un simbol al iubirii de țară

Generalul Gigărtu rostea apoi: „Mă simt onorat că mi-a fost dat mie să vorbesc azi [...] înaintea veneratei noastre regine, care a îngrijit și a mângâiat pe răniți și pe cei care, în profunda lor recu-

noștință, au numit-o «mama» lor. Da, mama fanișilor și a tuturor suferinșilor [...] Să învățăm mereu pe fiii noștri să nu uite niciodată memorabilele date cari au creat România modernă [...]

Monumentul s-a ridicat prin subscripție publică, la care au participat și săraci, și bogați. Onoare dar și recunoștință tuturor acelora cari, în avântul lor patriotic, au contribuit cu ce au putut la înălțarea acestei mărețe opere, ce va vorbi generațiilor viitoare de vitejia strămoșilor lor.

Vi-l încredințez, domnule primar, și vă rog să-l primiți ca pe un odor scump nouă tuturor...

După discurs, Regina Elisabeta a fost invitată să taie panglica tricoloră a pânzei ce acoperea monumentul, timp în care trupele dădeau onorul, iar muzicile intonau *Imnul Național*, în uralele entuziaste ale mulțimii.

Sub privirile pline de admirație ale celor peste 20.000 de martori ai momentului se înfățișa monumentală compoziție a sculptorului Dumitru Pavelescu-Dimo. Era realizată din bronz, „provenit de la tunuri vechi ale marinei italiene“, cum precizează un document de epocă, înglobând „13.000 kg bronz, 45.000 kg piatră, 300.000 kg beton“.

În prim-plan, înaltă de 3,60 m, se detașa statuia regelui Carol I, în uniformă de campanie, așa cum arăta la 38 de ani. În

plan secundar, erau înfățișați generalul Alexandru Cernat și maiorul Iacob Lahovary, iar ceva mai în spate, cu binoclul la ochi, căpitanul Alexandru Zănescu, comandantul bateriei „Carol I“ de la Calafat. El era flancat de două tunuri, cu câte doi servanți fiecare, în ipostaze caracteristice operațiunilor pe care le executau tunarii în timpul focului. Întreg ansamblul era montat pe un soclu masiv reconstituind o porțiune din parapetul bateriei „Carol I“ de la Calafat care lansase prima salvă asupra Vidinului, în timp ce regele Carol I rostea celebrele-i cuvinte: „Asta-i muzica ce-mi place!“. Pe fațeta dreaptă și cea din spatele soclului erau montate basorelieuri care redau secvențe ale luptelor de la Rahova și Smârdan, în timp ce pe latura stângă era înfățișat momentul

proclămării independenței în Parlamentul României.

Copleșit de emoție, N.P. Guran, primarul orașului, a rostit: „S-a ridicat acest monument aici în capitala Olteniei, fiindcă de aici a plecat spre Calafat iubitul nostru Suveran în 1877; în județul nostru s-au rupt pentru totdeauna vechile legături de vasalitate cu Turcia și tot aici, prin glasul primului tun, s-a inaugurat o nouă politică pentru România și s-au anunțat tuturor voința și aspirațiile noastre viitoare [...] Declar că primesc acest monument cu recunoștință, că-l voi păstra cu pietate ca pe o emblemă neprețuită a virtuților neamului nostru. Mai cu sfințenie decât mine însă îl vor păstra craiovenii, cu ideile, simțămintele și acțiunile cărora el cadrează așa de bine ...“

Telegrama regelui

Tuturor le-a răspuns, din partea Casei Regale, principele moștenitor Ferdinand, apreciind că monumentală operă era o „pildă de iubire de țară“, de aceea trebuia păstrată „cu sfințenie“, pentru a servi drept model generațiilor viitoare.

Emoția a fost mărită apoi, când în fața reginei s-a prezentat un veteran care aparținea societății veteranilor din Vaslui „Nouă și cu sergentul zece“. El fusese îngrijit chiar de suverană, în urma rănilor dobândite în război.

22 mai 1877: prințul Carol I la Calafat

Regele Carol I, neputând fi prezent la inaugurarea monumentului, a trimis o telegramă, căreia i-a dat citire generalul Gigărtu: „Tunurile din Calafat au dat semnalul războiului de la 1877, în care ostirea și-a cucerit o glorie nepieritoare. Având fericirea de a Mă găsi în fruntea ei, M-am putut încredința și mândri de marele avânt și de vitejia desfășurată de toți acei care au luptat și s-au jertfit pentru neatrănarea patriei.

Capitala Olteniei a vrut ca aceste însușiri ostășești să fie consacrate printr-un semn vădit, drept pildă și îndemn pentru generațiile prezente și viitoare.

Sunt tot atât de mișcat și de recunoscător că monumentul care se desvelește astăzi în prezența iubitei mele soții – care a îngrijit cu atâta dragoste de tovarășii mei de luptă – se datorește obolului tuturor, mari și mici, și inițiativei acelora care au luat parte la aceste falnice evenimente ce au fost încununate prin întemeierea Regatului Român.”

Festivitățile se încheiau prin defilarea instituțiilor și societăților într-o ordine bine stabilită: Liceul „Carol”, Școala de meserii, Școala normală de învățători, societățile veteranilor „Nouă și cu sergentul zece” din Vaslui și „Smârdan” din Oltenia, corporațiile de meseriași, ofițerii rezerviști, Gimnazii

Sculptorul Dumitru Pavelescu-Dimo

fiilor de militari, detașamente din marina militară și din diverse unități ale armatei române care participaseră la război.

După defilare, regina și membrii familiei regale, înconjurați de mulțime, au vizitat parcul „Bibescu” și biserica Sf. Dumitru, restaurată de regele Carol. Înainte de a părăsi orașul, familia regală a văzut și expoziția de lucrări manuale a societății „Roiu”, pusă sub înalta ocrotire a reginei Elisabeta și a principesei Maria.

Cu aceasta, vizita familiei regale la Craiova se sfârșise. La ora 17.00 întregul alai s-a deplasat spre gară. La despărțire, regina a mulțumit tuturor pentru călduroasa primire, iar la ora 17.15 trenul regal a pornit spre Capitală.

Furia demolatoare

Din păcate, tot ce s-a petrecut în ziua de 21 martie 1913, sub ochii plini de admirație și mândrie ai celor 20.000 de craioveni, avea să devină doar o amintire. După numai 35 de ani de existență, Monumentul Independenței, al cărui bronz fusese ales tocmai spre a înfrunta cu semeție veacurile, avea să intre în neființă.

Distrugerea Monumentului Independenței s-a înscris într-un program general de ștergere a oricărei urme ce amintea de regalitate. În anul 1948, printr-un ordin al ministrului Artelor și

Informațiilor, s-au cerut liste cu monumentele legate de monarhie de pe cuprinsul întregii țări. Prin adresa nr. 11.095, din 12 august 1948, primarul Craiovei, Dina Ștefan, înainta lista cu monumentele ce se încadrau dispozițiilor ministerului, omițând Monumentul Independenței. La 19 august 1948 însă, Serviciul Tehnic Municipal, prin adresa nr. 13.168, solicita conducerii Primăriei aprobarea „executării pe bază de regie” a demolării statuii. Pentru a fi mai convingător, același serviciu înainta și devizul estimativ cu privire la costurile și durata executării lucrărilor de demolare. În aceeași zi, Primăria aproba demolarea pe baza devizului prezentat. Pentru

executarea deciziei a fost numit ca gestionar Constantin Angelescu, funcționar al Serviciului Tehnic, iar conducerea tehnică a fost încredințată inginerului Diaconeasa.

Prin adresa nr. 14.341, din 19 septembrie 1948, șeful Serviciului Tehnic raporta executarea „operațiilor de demolare” a pieselor din bronz și depozitarea lor în curtea Primăriei. Serviciul Tehnic propunea recuperarea cheltuielilor prin topirea și valorificarea bronzului. Așa s-a și întâmplat. În oraș a circulat zvonul potrivit căruia capul statuii regelui Carol I dispăruse, dar de teama represaliilor nimeni nu a anunțat autoritățile despre furt, evenimentul rămânând, în lipsa altor dovezi, doar o legendă.

La 21 octombrie 1948, prin raportul nr. 16.808, Primăria Municipiului Craiova înștiința Ministerul Artelor și Informațiilor că monumentul a fost demolat, întrucât era necorespunzător „din punct de vedere politic” și avea o „relativă valoare artistică.”

În perioada de așa-zisă „relaxare” politică a comunismului românesc au fost încercări de reconstrucție a monumentului, unul dintre promotori fiind Petre Gigea, primar al Craiovei între 1964-1968. În lucrarea sa memorialistică *Despre Craiova cu dragoste*, po-

vestește pe larg despre acțiunile întreprinse alături de Radu Romanescu și academicianul C.S. Nicolăescu-Plopșor (atunci director al Filialei Craiova a Academiei Române).

Rana sângerează încă

Prin investigațiile întreprinse, în 1966, au descoperit în pivnița Muzeului Militar Central macheta din bronz a monumentului, executată de sculptorul Dumitru Payelescu-Dimo, reușind să și intre în posesia ei. Dobândirea machetei era doar un prim pas. Inițiativa s-a spulberat însă, în urma trecerii în neființă a academicianului Plopșor și a schimbării din funcție a primarului Petre Gigea.

Printre alți inițiatori ai refacerii monumentului s-a aflat și publicistul Alexandru Fireșcu. În chiar zilele fierbinți ale lui decembrie 1989, fiind editor la ziarul *Patria*, a reconstituit succint și publicat istoricul monumentului, gândind că restaurarea acestui bun din patrimoniul național ar fi o „pe-

deapsă” pentru fostul regim comunist. S-a aflat apoi în fruntea unui grup de „valoroși oameni politici și de stat, artiști plastici, istorici [...] Împreună cu aceștia am scris în ziare și reviste, am petiționat cu stăruință («la ghișee» închise ermetice), am vorbit în congrese și simpozioane, spre a înfăptui un larg climat de interes și inițiativă pentru refacerea monumentului. Am avut contacte fertile în acest sens cu președintele Consiliului Județean, Tudor Rădulescu, cu vicepreședintele Nicolae Marinescu, ne-am pus în fața primelor inițiative efective: primele colete de «deșeuri de bronz», de exemplu. Am încredințat destulă documentație regretatului arhitect Gorănescu pentru un proiect inițial de restaurare, dar moartea subită a acestui om inimos a oprit din loc un progres real. Ne-am adresat, totodată, unor români de peste hotare, dar aceste legături au fost condiționate de legalizarea acțiunii respective...”

După revenirea în țară, familia regală a promis tot sprijinul,

dar proiectul a rămas în același stadiu.

Cu convingerea că, până la urmă, asemenea demersuri vor fi încununate de succes, am reamemorat și noi istoria dramatică a monumentului simbol al Craiovei. ■

O imagine din Craiova la începutul secolului trecut

Eveniment

O ROMÂNIE FRUMOASĂ... LA ALBA IULIA

Înzestrat cu un bogat patrimoniu de monumente istorice, municipiul Alba Iulia propune vizitatorilor o modalitate nouă de a-l cunoaște prin străbaterea unui traseu al celor trei fortificații.

Este de fapt un perimetru, relativ restrâns, unde se conservă trei elemente din fortificații, distincte ca perioadă de proveniență și, în consecință, cu particularități diferite. Amenajarea traseului s-a realizat în cadrul proiectului *O Românie frumoasă*, inițiat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (P.N.U.D.), Ministerul Culturii și Cultelor, în colaborare și cu alți parteneri.

Primul obiectiv supus atenției este *Poarta Principalis Dextra* a castrului roman ce a aparținut Legiunii XIII Geminae, de la cantonarea în Dacia (106) de către împăratul Traian și până la retragerea aureliană (271; *Magazin istoric*, nr. 2/2005). Al doilea este bastionul de sud-est al cetății medievale (*Magazin istoric*, nr. 4/2001), construit în timpul principelui Gabriel Bethlen (1613-1629), iar al treilea – fortificația bastionară (1714-1738), edificată la scurt timp după instaurarea dominației habsburgice în Transilvania și înglobând între zidurile sale toate celelalte fortificații.

În premieră pentru România, traseul aduce în fața vizitatorului urme din epoca cea mai bine reprezentată – fortificația bastionară.

Echipată în ținute militare și dotată cu armament ce îl reproduce pe cel din secolul al XVIII-lea, o gardă a traseului întâmpină turiștii săptămână de săptămână, de la ora 10.00 la ora 22.00. În fiecare sâmbătă, la ora 12.00, execută de pe o platformă de artilerie salve în onoarea drapelului municipiului Alba Iulia. Tunurile sunt încărcate după tehnica vremii și sunt replici fidele începutului de secol al XVIII-lea. Amenajarea unei terase sub forma unei tabere militare, unde se servește vin în căni de lut de către hangii costumate după moda epocii, vine să întregască peisajul, impregnându-i un puternic iz medieval. Toate acestea constituie o atracție pentru Alba Iulia.

Traseul s-a inaugurat în luna iunie 2006, fiind deschis până în luna noiembrie a aceluiași an. Din 5 mai 2007, va fi redeschis – în forma prezentată – pentru toți cei interesați de monumentele din Alba Iulia și de atmosfera unor epoci apuse. ■

Chirilă ENESCU,
student, anul IV,

Facultatea de Istorie și Filologie,
Universitatea „1 Decembrie 1918”,
Alba Iulia

Exclusivitate

Ce știm și ce ar trebui să știm despre Africa? – este titlul unei conferințe desfășurate la Facultatea de Istorie din cadrul Universității București, în toamna anului trecut, în organizarea studenților anului al IV-lea și având ca partener media revista Magazin istoric. Reuniunea s-a bucurat de prezența ambasadorului Algeriei în capitala României, Excelența Sa domnul Abdelhamid Senouci Bereksi, și a domnului Neagu Djuvara (Magazin istoric, nr. 7, 8/2000, 5/2001, 5/2002). Înaltul diplomat algerian a conferențiat despre marile culturi ale continentului african, însoțindu-și expunerea de o bogăție de imagini și hărți revelatoare pentru ansamblul de state de pe acest continent, ce participă activ la desfășurarea istoriei mondiale. Domnul Neagu Djuvara a povestit tinerilor despre cei 23 de ani petrecuți în Republica Niger, în calitate de diplomat al Ministerului de Externe Francez.

La sfârșitul reuniunii, prelungită pentru că studenții i-au bombardat cu întrebări pe cei doi invitați, l-am abordat pe Excelența Sa domnul Bereksi pentru prezentarea unei pagini din trecutul Algerului în revista noastră. Declinându-și competența în materie, Domnia Sa ne-a promis și, curând, ne-a și oferit, textul unui reputat istoric algerian, recomandat de o sumedenie de cărți pe subiect, care, din păcate, în scurtul răstimp, a părăsit această lume. Am constatat ulterior că, în 1989, revista Magazin istoric, întotdeauna preocupată să folosească cele mai avizate voci din istoria universală, a mai găzduit un articol despre trecutul marii țări maghrebiene semnat Mahfoud Kaddache.

F.D.

FARMECUL ALGERULUI OTOMAN

MAHFOUD KADDACHE

Algerul s-a extins și a devenit capitala țării în perioada otomană (veacul al XVI-lea – până la 1830), el rămânând profund marcat de această prezență. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, din cauza diminuării imigrației, a cumei, mai ales celei din 1740, care va dura trei ani, a altor epidemii și a mai multor cutremure, populația orașului, care era de 100.000 de locuitori, a scăzut. Înaintea ocupației franceze, nu mai trăiau la Alger decât între 40.000 și 50.000 de persoane.

Un soldat otoman (stânga) și un corsar din Alger (dreapta), în reprezentări germană și, respectiv, franceză; în fundal – portul

Casele

Nu există nici piață, nici grădini în oraș. Am numărat 10 moschei mari și 50 mici, trei colegii mari sau școli publice, în afara unui mare număr de școli mici; cinci închisori pentru sclavi din beylik, 12 băi publice normale și 62 cu abur, o biserică catolică, o sinagogă, 150 de fântâni publice etc. Casele sunt în general construite din piatră și din cărămidă, în formă pătrată și destul de solide.

Am remarcat îndeosebi în Alger palatul deylui, moscheile și cazărmile, în număr de cinci, în fiecare dintre ele putând să locuiască 600 de bărbați. Există case foarte frumoase, în marmură, de sus până jos, cu galerii susținute de coloane de marmură și tavanul lucrat prețios. Majoritatea lor a fost construită de către dey, pașale sau negustori bogăți.

(Călătoriile doctorului Shaw, lucrare apărută la Haga, în 1743)

Planurile și gravurile pas-trate ne arată un oraș bine delimitat, construit după modelul unei cetăți: o colină cu case, care se termină pe insule, în vârf cu o fortăreață, Kasbah, al cărei nume până la urmă va desemna tot orașul. Punctul de pornire al Algerului era portul sau o mică radă cu insulițe naturale, care protejau de vânt și puteau adăposti multe vapoare.

Un singur călăreț pe stradă

Delimitat de ziduri și fortificații, Algerul avea două părți: orașul de jos, de-a lungul

mării, la baza colinei, și Djebel, care se întindea de la primele pante până la cetate. Orașul de jos era un cartier de afaceri; cu o mare rețea de negustori, și se întindea între străzile Bab Azzoun și Bab el Oued. Era totodată centrul unde se aflau cele mai importante moschei. Djebel reprezenta zona de locuințe prin excelență.

S-a construit peste tot. Casele sunt înghesuite unele în altele, fericite că au prins un loc. Între indigoul mării și albastrul firmamentului apare în gravuri acest conglomerat alb, fermecător. Străzile, de

diferite dimensiuni, sunt orientate în toate sensurile, dau unele în altele sau sfârșesc într-o fundătură. Rar de găsit o stradă care nu se înfundă. Terenul în pantă cere o amenajare în scări și face orientarea mai ușoară, în ciuda structurii de labirint: urcuș pentru a ajunge în citadelă, coborâș pentru a merge în port. Cele două artere mari se găsesc în orașul de jos: prima, Souk El Kebir, care apare în *Atlasul* lui Braun (1575) și una cele două străzi, Bab Azzoun și Bab el Oued; și a doua, dintre strada Souk și Poarta Marine.

Pe străduțe nu puteau trece doi călăreți unul lângă celălalt, ci doar unul singur. Îngustimea străzilor, între trei și un metru, este o trăsătură frapantă a vechii cetăți. De multe ori, casele se apropiuau atât de mult unele de altele, încât lăsau doar câțiva centimetri între ele. Când se atingeau, făceau obligatoriu un sabat, adică o stradă acoperită. Sabatul era fie o boltă simplă, fie niște arcuri intersectate, creând adevărate galerii. Două motive explică îngustimea străzilor și existența sabatului. Primul este spațiul. Trebuie ocupat tot. Al doilea este legat de climă. Străzile sunt perfect

Grădina deylui

Fântânile

Nu există apă dulce în oraș, chiar dacă fiecare casă are o cisternă. Lipsește adesea, din cauza ploilor rare. Altădată locuitorii erau obligați să trimită să li se aducă apa de la țară pentru a umple cisternele, dar un maur dintre cei dați afară din Spania, văzând un izvor frumos în vecinătatea unei coline de lângă palatul împăratului, la un sfert de leghe bun de Alger, a făcut o propunere de a ridica un apeduct și, prin mai multe țevi, au fost alimentate cu apă mai bine de 100 de fântâni, construite și în oraș, și la țară.

Toate conductele conduc la un rezervor, aflat la capătul unui dig, unde vin toate vapoarele. La fiecare fântână există o cană sau un pahar legat, pentru nevoile trecătorilor. Apa care se revărsă din chiuveta fântânilor, cea din ulcioare sau din câni, atunci când oamenii beau, se strânge toată în conducte, trece apoi printr-un număr mare de șanțuri, ce străbat curțile tuturor caselor.

Totul se adună într-o mare groapă, aflată lângă Marine, de unde toate murdăriile sunt duse zi și noapte în port, emanând un miros foarte neplăcut.

(Laugier de Tassy, Istoria regatului Alger: un diplomat francez la Alger, în 1724, Amsterdam, 1725)

adaptate la arșița soarelui. În partea inferioară a caselor exista un curent de aer răcoros.

Spațiile libere sunt rare. Nu există nici piețe mari, nici grădini, nici promenade. Sunt câteva excepții: mica piață La Djenina, Badistan, în cartierul Marine, și Piața caravanelor. În partea mai înaltă a orașului nu este nicio piață, dar sunt răspântii mai pitorești, ca aceea din strada Sidi M'hamed Cherif.

Băi, cafenele, apeducte

În vechiul Alger, ca în toate orașele din Orient, un zid de apărare, prezența unei moschei, o piață permanentă, o baie, cafenelele maure și edificiile publice confereau un caracter urban incontestabil. Numărul de moschei depășea sută. Una dintre cele mai vechi este Djema Sidi Ramdan, care exista mult înaintea venirii otomanilor. Moscheea mare, Djema el Kebir, datează din secolul

al XI-lea, iar Djema Sidi Safir a fost fondată în 1534. Sidi M'hamed ach cherif a fost amenajată și a primit corpul sfântului al cărui nume îl poartă în 1541. Djema Djedid a fost inaugurată în 1661, Djema Ali Bitchin în 1662, iar Moscheea Ketchawa a fost deschisă cultului în 1794. Alte mici moschei, ca sanctuarul din Sidi Boughdour, Sidi Ben Ali sau

cimitirul prințeselor se întâlneau pe aproape fiecare stradă.

Băile maure din Alger erau renumite. Una dintre cele mai vechi, Hamam Sidna, din partea de jos a orașului, a fost descrisă de călătorul francez Nicola Nicolay în 1567. Cafenelele maure, în absența piețelor publice, erau locuri de odihnă, unde erau gustate plăcerile relaxării și ale conver-

Piața medievală, cu prăvălii

sației. Bine situate, de multe ori la o răscruce, pe un fel de terasă cu vedere la mare, constituiau un loc de liniște și de poezie.

De la începutul secolului al XVI-lea, Algerul are apeducte. Unul, lung de 5 km, intra în oraș prin cartierul Bab Azzoun, altul mergea de la Palatul Poporului până la Bab Djedid. Algerul avea multe fântâni publice, peste 150. Majoritatea era de factură religioasă, cu ulcioare fixate în pereți, care îi invitau pe trecători să-și potolească setea. Aceste fântâni erau frumusețea vechiului Alger: albe, brodate cu arabescuri, cu panouri de mozaic acoperite de streșini sculptate în țiglă verde. Răcoreau corpul și spiritul și fereceau artistul și poetul. Fiecare casă avea, de asemenea, puț și cisternă, de care, în cazul unui asediu, locuitorii se puteau folosi, lipsindu-se de apa adusă prin apeducte. Un sistem foarte simplu – fose strâmte acoperite de dale – asigura scurgerea apelor reziduale, care o luau pe panta spre mare. În fața fiecărei case exista locul pentru gunoi, acoperit de o mică boltă. El primea murdăriile din stradă, pe care fiecare proprietar era obligat să le facă să dispară.

Casa mare, casa mică și casa de la țară

La sfârșitul secolului al XVI-lea, călătorii admiră frumusețea și armonia arhitecturii caselor și sunt uimiți de curțile spațioase deschise către cer, de decorațiuni, de faianțele, balustradele și de tot ce făcea ca aceste case să fie locuri de vis și locuințe agreabile. Distingem două tipuri de case: *ad dar*, casa mare, și *douera*, casa mică. Cele mai spațioase erau adevărate mici castele. Putem admira încă unele dintre ele. Nimic nu era neglijat pentru a face agreabilă șederea unui proprietar bogat. Descrierea lor a devenit deja clasică: ușa mare de lemn masiv, cu un ciocan pentru bătut în poartă, un vestibul lung, o curte mare cu galerii în arcade, faianța de cea mai bună calitate, mai ales cea din Delft, marmura, lambriurile, jetul de apă lăsând să cadă picături într-un bazin rotund, magnific.

Casa de locuit *ad dar*, chiar dacă este mai puțin decorată și de proporții mai modeste, nu este mai puțin agreabilă și frumoasă. Ne surprinde să o găsim pe străduțe înguste și sabate umbrite. Izbește prin contrast între exterior și interior.

Afară o suprafață mare albă de var, în interior un vestibul, unde talismane sau sticle simple umplute cu apa mării vor să alunge răul. De multe ori, o altă ușă trebuie deschisă pentru a ajunge în curte. Această dimensiune variabilă, de 3 sau 4 metri pe o latură, are arcuiri susținute de coloane de marmură sau de piatră. Pe fiecare latură sau măcar pe trei laturi sunt construite camere de locuit.

La etajul întâi – și de multe ori casa are doar un etaj – regăsim aceleași galerii, bolte, coloane legate cu o balustradă. Deasupra se află terasa, de unde se pot admira valurile albastre din golf. Camerele au, în funcție de etaj, nume diferite. Au toate aceeași formă dreptunghiulară, cu pereți mai mult lungi (de la 7 la 10 metri) decât lați (între 1,50 și 3 metri). Toate camerele primesc lumina din interiorul casei, prin ușa și ferestrele care dau în curte. Deasupra ușii, se află două până la trei deschideri dreptunghiulare, peste o boltă în semicerc, ce permite aerisirea când ușa este închisă.

Douera sunt într-adevăr case mici: au ușa mică, scara îngustă, o curticică de unde vedem o crâmpă de cer, camere de la 1,50 la 2 metri lungime. Totul este redus. Sunt locuințele servitorilor și ale săracilor.

Dacă vrem într-adevăr să apreciem farmecul locuințelor algerienilor trebuie să vizităm, pe lângă casele lor din oraș, casele de la țară. Majoritatea familiilor algeriene aveau un *djenan* (o grădină) la periferie sau în mijlocul unei livezi. Între florile cultivate cu dragoste, se ridica o casă, cu curtea interioară înconjurată de porticuri. ■

Moscheea Mare

În românește de
Nadjet KARABERNOU
PĂDURET
și Diana BARTH

PĂSTOR ÎN VREMURI DE RESTRIȘTE PATRIARHUL JUSTINIAN

La împlinirea a 30 de ani de la trecerea în veșnicie a celui de-al treilea Patriarh al României, Justinian Marina (1948-1977; Magazin istoric, nr. 8/1998), Patriarhia Română a organizat o serie de manifestări comemorative la Centrul Patriarhal din București.

Luni, 26 martie 2007, la ceasurile dimineții, în biserica mănăstirii Radu Vodă din Capitală, paraclisul Seminarului Teologic Ortodox „Nifon Mitropolitul”, s-a săvârșit Liturgia arhierescă a Darurilor mai înainte sfințite, în prezența Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. S-a oficiat apoi slujba parastasului la mormântul fericitului întru pomenire Patriarh Justinian, aflat în aceeași biserică. Au asistat ierarhi, membri ai Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, preoți, profesori, monahi și monahii, studenți și elevi, numeroși credincioși.

Marti, 27 martie 2007, dimineața, la Palatul Patriarhiei din București, Întâistătorul

Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Teoctist, a participat la vernisarea expoziției de fotografii și documente *Biserica Ortodoxă Română în timpul Patriarhului Justinian*, organizată cu sprijinul Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității (C.N.S.A.S.). Expoziția, după cum arăta în cuvântul său părintele Costel Stoica, consilier patriarhal, Șeful Biroului de Presă al Patriarhiei Române, „invită la o lecție de istorie adevărată”. Au fost prezentate documente și fotografii ilustrând pagini mai puțin cunoscute din istoria Bisericii Ortodoxe Române în timpul Patriarhului Justinian, între care mărturii privind prigoana declanșată de Securitate

Născut la data de 22 februarie 1901, în Cermegești (Suești), jud. Vâlcea, Justinian Marina (botezat Ioan) avea pe linie maternă o ascendență preotească neîntreruptă de mai bine de 300 de ani. Între anii 1915-1923 a urmat cursurile Seminarului Teologic „Sf. Nicolae” din Râmnicu Vâlcea. După absolvirea Seminarului, viitorul Patriarh Justinian Marina a fost învățător la școala din Olteanca (1923-1924). A trecut apoi la cea din Băbeni, localitate unde a fost și preot paroh (1924-1930), după hirotonia sa din 14 octombrie 1924.

A urmat Facultatea de Teologie Ortodoxă din București (1925-1929). Pătruns de convingerile misiunii de Apostolat social, în anul 1929 a inițiat *Banca Populară „Ajutorul”* a preoților din județul Vâlcea. A fost prima bancă cooperatistă din țară, model organizatoric preluat imediat de către societățile anonime ale învățătorilor și preoților.

În 1932-1933, la recomandarea Episcopului Vartolomeu al Râmnicului, preotul Ioan Marina a îndeplinit și funcția de director al Seminarului Teologic „Sf. Nicolae” din Râmnicu Vâlcea. În 1933 a fost nevoit să abandoneze funcția de director în favoarea celei de preot paroh al bisericii cu hramul „Sf. Gheorghe” din Râmnicu Vâlcea.

Rămăs văduv, a fost ales în 1945 arhiereu vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, cu titlul de „Vasluiianul” (1945-1947). În august 1947 a devenit locțiitor al Mitropolitului, iar la 19 noiembrie a fost ales Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei. A primit cărja pastorală mitropolitană, la Palatul Regal din București, de la Majestatea Sa Regele Mihai I, fiind întronizat la Iași la 28 decembrie 1947.

În februarie 1948, în urma mutării la Domnul a Patriarhului Nicodim Munteanu (1939-1948), a fost ales locțiitor de Patriarh, iar la 24 mai 1948 Patriarh al României (întronizat la 6 iunie 1948).

A părăsit Biserica Ortodoxă Română timp de 29 de ani, până la trecerea sa în veșnicie, la 26 martie 1977.

împotriva „armatei negre a călugărilor și călugărițelor” (*Magazin istoric*, nr. 1, 2/1996).

Erau de față Prea Sfinții Episcopi Gherasim al Râmnicului și Calinic al Argeșului și Muscelului, Prea Sfinții Sebastian Ilfoveanul și Varsanufie Prahoveanul, Episcopi Vicari ai Arhiepiscopiei Bucureștilor și Prea Sfinții Episcop Vicar Patriarhal Vincențiu Ploieșteanul, secretarul Sfântului Sinod.

Cu aceeași înaltă participare, în prezența unor reprezentanți ai altor culte și a unui numeros public, în Aula Palatului Patriarhiei s-au desfășurat lucrările simpozionului: *Un ierarh în vremuri de restriște: Patriarhul Justinian (1948-1977)*.

Vorbitorii au subliniat legătura suflătoare dintre Patriarhul Justinian și ucenicul său, actualul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Teoctist, odinioară vicar al Patriarhului Justinian, iar mai apoi Episcop eparhial și Mitropolit, membru al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

A urmat un scurt concert omagial susținut de corul Seminarului Teologic Ortodox „Nifon Mitropolitul” din București, punctat de citirea unor pasaje din testamentul și lucrările fericitului întru pomenire Patriarh Justinian.

La sfârșitul Simpozionului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rostit calde cuvinte de evocare a Patriarhului Justinian, îndemnând la reevaluarea moștenirii istorice a înaintașului său în lumina adevărului istoric.

La final, toți cei prezenți s-au rugat pentru odihna sufletului Patriarhului Justinian, intonând *Veșnica pomenire!* ■

Mihaela TOADER,
Mihai Șt. ENE

După 60 ani de la sfârșitul războiului, a fost descoperit în arhivele rusești un document ce a generat un adevărat seism istoric: DOSARUL HITLER, alcătuit exclusiv

pentru Stalin de NKVD.

Cartea poate fi comandată la adresa carte@meteorpress.ro sau la tel: 021/222.33.12.

ALBUM ISTORIC

Justinian Marina (1901-1977), cel de-al treilea Patriarh al României, în imagini devenite file de istorie din cronica celor aproape trei decenii (1948-1977) ale păstoririi sale în scaunul de Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

La sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva

La Arad, împreună cu episcopul locului, Teoctist, actualul Patriarh al României

Cu împăratul Etiopiei, Haile Selassie I

În vizită în Belgia...

... și în Iugoslavia

Cu patriarhul Athenagoras al Constantinopolului

În cabinetul de lucru de la reședința patriarhală

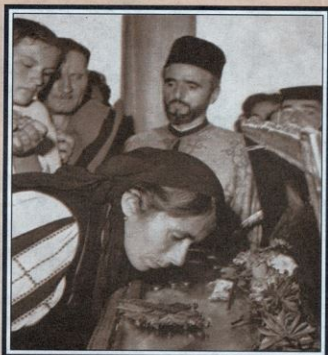

*Pomenirea sfântului Dumitru Basarabov, ale cărui moaște
se află în Catedrala Patriarhală din București*

*Poporul român n-a sfârșit a crede
Domnului și a se închina la
altarele străbune: procesiune
la Mănăstirea Argeș...*

*... și venerarea moaștelor Sfintei
Filofteia păstrate aici*

Povestea reginei din Saba și a regelui Solomon i-a inspirat pe artiștii tuturor timpurilor. Yul Brynner și Gina Lollobrigida, într-o ecranizare din veacul trecut, Solomon și regina din Saba (1959), și frescă reprezentându-i pe cei doi, semnată de Piero della Francesca, pictor italian din veacul al XV-lea

REGINA DIN SABA INELUL CU PECETE ȘI TRONUL LUI SOLOMON

SABINA ISPAS

Întâlnirea dintre Solomon, regele statului Israel (cca 970-930 î.Hr.), rămas vestit pentru înțelepciunea lui, și regina din Saba a constituit una dintre cele mai cunoscute și larg răspândite istorii în cultura umanității. Față de vârsta copilăriei, când eroul se manifestă cu un teribilism și un nonconformism aproape moderne (Magazin istoric, nr. 10/2006), acest episod din viața legendară a regelui, care este consacrat vizitei reginei din Saba, în viziune „populară”, are moderație și un echilibru prin care se conciliază chiar problema de bază a raporturilor dintre Solomon și femeie. Felul în care este prezentată, în textul sacru și în lucrarea lui Josephus Flavius, Antichitățile iudaice, întâlnirea sa cu această eroină emblematică pentru imaginea femeii-regină ne dezvăluie existența unor forțe morale și intelectuale egale, doi monarhi pentru care nu eroul are rol determinant, ci admirația și respectul reciproc.

În aceeași etapă de viață a regelui se plasează, în textul apocrif și în variantele sale populare, cu circulație orală, confruntarea regelui cu soția infidelă, trădătoare. (Cuvântm de înțelepciunea lui Solomon și de muierea lui, în manuscrisele din Biblioteca

Academiei Române – B.A.R. – nr. 1735, 3518, și *Vine roata la știrbină*, în volumele lui C. Rădulescu-Codin). Narațiunile din această grupă tematică au avut mare circulație în perioada Evului Mediu în toată Europa. În variantele menționate, eroii se comportă

asemenea tuturor personajelor „folclorice” din basmele nuvelistice, legende, snoave, balade.

În confruntarea masculin/feminin, este pusă la încercare șiretenia, și nu înțelepciunea femeii. Copil sau adolescent, Solomon s-a aflat în conflict

cu mama sa. La maturitate, manifestă îndoiială față de fidelitatea, onestitatea și înțelepciunea femeii, a soției, de data aceasta. Prin experiențele pe care le trăiește, dovedește că este imposibil să stabilească relații bazate pe încredere în cadrul familiei sale. La maturitate, regele cunoaște dubla față a femininului: cochetăria, frivolitatea, șiretenia, exprimate prin comportamentul soției sale iubite, și seriozitatea, responsabilitatea, înțelepciunea, pe care le personifică regina din Saba.

Acest episod din viața legendară a regelui israelit, povestit în paginile numeroaselor manuscrise și tipărituri care au circulat în cultura Europei până acum câteva sute de ani – *Solomon și Por*, *Solomon și Marcolf*, *Solomon și Kitovras* etc. –, credem că este determinat de informațiile conținute atât în *Cartea regilor*, cât și în istoria lui Josephus Flavius. Solomon manifestă slăbiciune în fața frumuseții și gesturilor ademenitoare ale femeilor. „Solomon ascultă pre tată său și umblă tot pământul de căutătore muere și află la Persida muere foarte frumoasă, cum nu au putut afla alta. Iar după[ă] ce o aduse acasă și văzându-o pre ea D[a]vid împărat au zis: «Această frumusețe multă stricăciune va

● În conflict cu mama ● Dubla față a feminismului ● „Nici o frumusețe nu iaste fără de zmințelea oamenilor“ ● Căderea, legată de pierderea dreptei măsuri ● Ademenită de un viclean slujitor ● Motivul trâmbiței, cu mai mult succes decât în Cântecul lui Roland ● Solomon ia puterea asupra dracilor ● Ziduri cu lespezi de aur și podină cu lespezi de argint

să-ți faciă [...] O, Solomoane, fiul meu, nici o frumusețe nu iaste fără de zmințelea oamenilor și să fac alte lucrur[i] care nu să cad».

Mai multe variante ale textelor manuscrise lasă cititorului posibilitatea să întrevadă apariția unui sentiment al trufiei la tânărul și frumosul rege, care pare a fi tot mai conștient de calitățile deosebite pe care le avea ca daruri primite de la Creator și devine tot mai puțin atent cu îndatoririle pe care le avea față de El. Aici se situează înce-

putul căderii sale, legată tocmai de pierderea dreptei măsuri. El ignoră faptul că este făptură creată și că poartă și slăbiciunile omenești care decurg din aceasta.

Căsătoria cu frumoasa persană declanșează rivalități și dorințe care vor duce la adulter. „Craiul Ciprului“ se decide să o cucerească, prin mijloace neloiale, pe soția înțeleptului și o ademeneste cu ajutorul unui viclean slujitor. Acesta profită de frivolitatea femeii și de

slăbiciunea pe care o avea pentru podoabe și veșminte elegante și o aduce în țara lui. Femeia se căsătorește cu tânărul crai, devenind soție adulteră. Când, după îndelungi căutări, este descoperită de Solomon, îl trădează pe soțul legiuit și îl îndeamnă pe craiul Ciprului să-l ucidă pe regele încoronat al israeliților.

Motivul narativ despre soția adulteră și trădătoare este atestat în folclorul românesc în mai multe variante. Extinderea stărilor conflictuale de la femeie/bărbat, soție/soț la rela-

țiile dintre doi regi bărbați, egali ca autoritate socială și reprezentanță a ordinii divine, trebuie privită în comparație cu armonia relațiilor pe care Solomon le stabilise cu regina din Saba, dar și cu diversitatea problemelor pe care el trebuie să le rezolve pentru a-și redobândi soția fugită și,

Îmbarcarea reginei pentru călătoria spre regele Solomon

implicit, demnitatea, fără să utilizeze forța armată, numai cu ajutorul gândirii sale. El dovedește, în cele din urmă, că este un bun cunoscător al firii omenității. Pentru că regele Ciprului trebuia să-i acorde prizonierului său regal toată considerația și nu putea să-i refuze împlinirea unei ultime dorințe, înainte de a-l executa, Solomon îi cere: „Poruncește, frate, ca să-mi dea trâmbița ca să trâmbițez la moartea mea.” Cei „500 de voinici viteași buni și înarmați și inhierați”, care l-au însoțit în expediție și au stat ascunși, au intervenit la chemarea trâmbiței, l-au eliberat, el și-a recăpătat rolul de drept judecător, pedepsind pe cei doi vinovați diferențiat, după rangul și gravitatea greșelilor.

El, inventatorul instrumentelor muzicale, își folosește propria creație pentru a se salva de la moarte. Trâmbița este un instrument utilizat în marile ceremonii religioase, care marca începutul bătăliilor cu caracter sacru, realizând o uniune între cer și pământ, prin puterea de penetrare a sunetelor. A fost un instrument folosit în circumstanțe speciale, cu valențe religioase și ceremoniale, în vechile culturi care s-au dezvoltat în zona Mediteranei. Obiceiul de a trâmbița la mort se păstrează la români, local, și astăzi.

Pentru regele care a schimbat dragostea elevată,

Filologul Moses Gaster,
autorul Chrestomafiei române

abstractă, devoțiunea față de Cel ce îi dăruise tot binele pe care îl poate avea un om în viața pământească cu cea trupească, una care viciază și întunecă gândirea dreaptă, urmează un sfârșit lipsit de glorie, fără măreție. Ca o rezolvare, peste timp, a tensiunii care se crease, încă de la naștere, între rege și femeie, în care Solomon se împotrivesc autorității acesteia și nu se sfîșie să o umilească, la sfâr-

șitul vieții el pare a fi îngeununchat și supus de ea.

Confruntarea unui erou civilizator cu forțele distructive, diavolești, alcătuiește un capitol obișnuit din istoria sacră sau fabuloasă a vieții acestuia. Supunerea diavolilor și înălțuirea acestora oferă substanță narativă pentru texte care au circulat manuscris, cu o posibilă sursă în cartea lui Josephus Flavius. Într-un manuscris aflat în Biblioteca Academiei Române este relată o succesiune de acțiuni ale înțeleptului rege, prin care mai întâi este identificată prezența unui duh necurat într-unul dintre vâtafii pietrarilor care lucrau la ridicarea marelui templu din Ierusalim.

Cu perspicacitate descoperă aceeași influență nefastă asupra uneia dintre femeile sale, o egipteană „pe care pentru frumusețea ei o iubia foarte mult”. El folosește atracția pe care aceasta o exercita asupra duhului pentru a afla în ce constă puterea lui. Folosindu-se de slăbiciunea duhului aceleia și de perfidia femeii,

regele află de existența unui tezaur de putere din care se poate alimenta autoritatea omenască pentru a îngeununchea forțele diavolești: fragmentele din primele table ale legii pe care Dumnezeu i le-a dat lui Moise pe Muntele Sinai, „table de piatră,

Reconstituirea Templului lui Solomon,
după Biblia gravată de Arias Montanus

scrise cu degetul lui Dumnezeu". Pietrele care intraseră în contact direct cu energia divină erau protectoare și înmagazinau o forță pe care omul, singur, nu o putea dobândi.

Inclinația deosebită a femeii pentru șiretenie și aventură erotică este folosită de Solomon, care îi exploatează cu înțelepciune slăbiciunile pentru a obține, în cele din urmă, efecte benefice pentru oameni. Duhul care îi tulbură pe cei doi, bărbat și femeie, ne amintește de personalitatea zburătorului sau a zmeului din tradiția populară românească și sud-est europeană. Aflând de la femeie istoria pietrelor minunate desprinse din Tablele Legii, a căror pază se afla în sarcina duhurilor și a căpeteniei lor, Solomon trimite „oameni pricepuți” și „mergând trimiși au aflat lepezile sfărâmate care era (de zanfir), și luându-le le-au adus lui Solomon, pe care văzându-le că sânt acelea ca un înțelept ce era le-au pus cu mare cinste la loc cuvios și făcând un inel i-au pus lumina dintru acea piatră de a căreia putere fost-au vădite puterile diiavolești”.

Cu ajutorul luminii sacre a inelului, Solomon îl face vizibil pe duhul ce-l bântuia pe tânărul vătaf de pietrari și îl obligă să-i dezvăluie numărul cetelor diavolești și numele conducătorilor lor. Aflându-le

Pictor și gravorul german Hans Holbein cel Tânăr a consacrat și el poveștii una dintre pânzele sale

identitatea ascunsă și introducându-i în „lumea văzută”, regele Solomon le subjugă voința și cu ajutorul inelului îi obligă să muncească la ridicarea templului închinat lui Dumnezeu, de fapt, să-i slujească Creatorului: „încă i-au pus pe toți de-i poslușă ori la ce ar fi vrut să le poruncească și mai vărtos la lucrul bisericii îi pune a de căra pietri și copaci din pădure și la toate slujbele îi slujea de-i vedea tot Ierusalimul de față și [...] pietrile cele mai grele și copacii cei mai mari decât îi aducea și chiuia și răcnea pe toate ulițele. Așa după cum a

auzit au luat Solomon puterea asupra dracilor”.

Dependenta de motivul inelului cu pecete al lui Solomon sunt alte două, cu largă răspândire, atestate în literatura talmudică, în tradiția islamică și în textele manuscrise apocrife: despre înlănțuirea diavolului și despre puterea pe care o avea regele de a-i vindeca pe oameni de bolile provocate de duhurile necurate.

În cartea *Antichitățile iudaice*, Josephus Flavius menționează calitățile de terapie ale înțeleptului și autoritatea pe care o avea asupra puterilor aducătoare de boli. „Dumnezeu l-a

învățat arta de a combate demonii și priceperea de a-i vindeca pe oameni prin îndepărtarea lor. El a compus descântăce pentru lecuirea bolii, lăsând chiar și niște invocații care alungau duhurile rele și le împiedicau să se întoarcă. Această metodă de vindecare mai are încă mare trecere la noi.” *Biblia* nu menționează nici o activitate de exorcist a regelui.

În tradiția populară românească legendele despre înlănțuirea diavolului, pecețuirea lui cu „pecetea lui Solomon” și instituirea regulilor de a nu-l elibera au câteva atestări.

„Vezi muntele acela?, îi spune diavolul înțeleptului. Ei, pe acela îl pot urni. Solomon dădu să facă un lanț mare, legă muntele în jur și pe diavol de munte”.

Izolarea for-
te diabolice de

Întâlnirea dintre Solomon și regina din Saba (artă populară etiopiană de secolul al XIX-lea)

creație și, într-un fel, eliberarea parțială de sub puterea acesteia este un act propriu erilor civilizatori. Solomon instituie și o regulă, pe care oamenii trebuie să o respecte pentru a nu-i oferi diavolului posibilitatea să se elibereze. Ei vor prelua responsabilitatea, dar Solomon, înțelept, are grijă să fie îndeplinite regulat mișcările necesare, pentru ca diavolul să nu poată fi eliberat: „Acum ai să șezi acolo legat [...] până ce oamenii or îngusta dorurile, până s-or bate pe hat, până or opri cărările, până ouă roșii n-or mai fi scrise și păscute de Paști de pomană nu se vor mai da. Iar lanțul tău, oricât l-ai roade, când va da covalul cu cicanul degeaba pe ilău, să se întărească din nou.”

Legea instituită de înțelept pentru a asigura omenirea că nu va fi din nou stăpânită de diavol este condiționată de conștientizarea nevoii omului de a comunica cu semenul său, de a se deplasa în cadrul pe care îl stăpânește și îl prelucrează, de a accepta să respecte drepturile fiecăruia și, totodată, de marcarea mo-

mentelor de referință în contactul cu transcendentul și asigurarea comunicării între lumi prin simbolurile pascale, care sunt oul roșu și aluatul de sărbătoare. În mesajul transmis de legendă poate fi identificată și credința în valoarea protectoare a fierului, materialul din care este meșterit lanțul cu care Solomon îl imobilizează pe diavol.

Locul unde a fost îngropat regele Solomon pare a fi învăluit în mister. Acolo sunt depuse, alături de trupul său și al regelui David, împreună cu care a fost îngropat, bogății care par a fi destinate unei „răscumpărări” postume a gloriei și puterii pe care cei doi suverani, iubiți de Dumnezeu, le-au avut în viața pământească sau ca un sprijin pe care ei îl acordă, după moarte, anumitor persoane și întâmplări anume alese. După ce acestea sunt consumate, mărturii lumești ale măririi și autorității, mormântul este protejat de o „pară de foc”, ca și intrările în spațiile sacre,

oamenilor nemaifiindu-le îngăduit să le atingă. Textul, publicat de M. Gaster în *Crestomație română* (1891), face parte din cartea populară *Aravikon Mitologion* și este, în opinia noastră, cea mai potrivită citare pentru a încheia istoria legendară a vieții marelui rege biblic.

„Și trecându-i și pre aceștia veniram la o curte ale căruia ziduri să arăta că sânt cu lespezi de aur și podina ei era pardosită cu lespezi de argint; în mijlocul ei era un turn înalt, de lemn roșu, și supt dânsul era un jățiu mare de aur curat. Deasupra acestui jățiu era făcut ca un ceriu alcătuit de giuvaeruri care scotea raze luminoase ce-m întuneca ochii [...]. Acolo era un om cuvios la chip, că arăta că încă tot răsufila. Moartea care face o înfricoșată închipuire la ceale mai frumoase obraze ale firii să arăta cum că cinstește obrazul carele să vedea înaintea ochilor noștri. Avea dară acesta într-un deget multe inele și între acelea era unul foarte mare pre carele sta scris numele marelui Dumnezeu.” ■

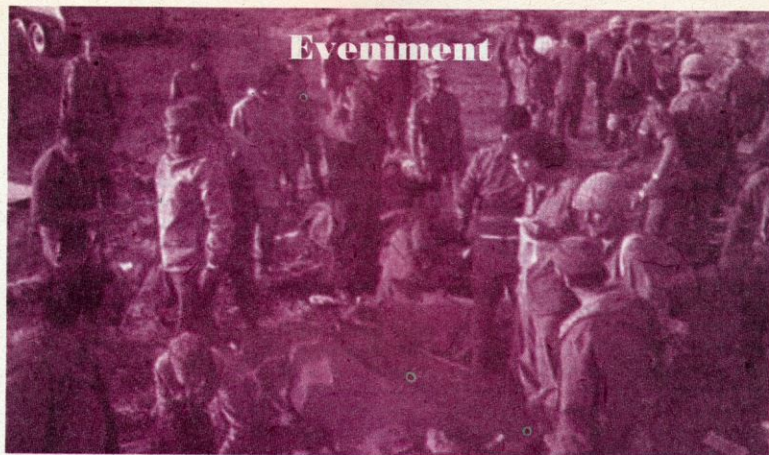

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM		FM
Arad	106,8	Iași	103,1
Bacău	101,4	Oradea	96,1
Baia-Mare	100,1	Ploiești	104,1
Bârlad	102,8	Rm. Vâlcea	102,5
Botoșani	100,8	Sibiu	103,7
Brașov	105	Suceava	101,6
București	101,3	Târgu-Mureș	104,9
Buzău	103,7	Timișoara	100,7
Cluj-Napoca	101	Tulcea	105,4
Focșani	101	Vaslui	102,4
Galați	101,6	Zalău	105

Eveniment

RĂZBOIUL DE ȘASE ZILE

ȘERBAN CIOCULESCU

Începând din 2002, an de an, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară din București și Departamentul de Istorie Militară al Ministerului Apărării din Israel organizează un seminar bilateral româno-israelian de istorie militară. Anul acesta evenimentul s-a desfășurat la Cercul Militar Național din București, la 16 aprilie, și a avut ca temă Războiul de șase zile și lecțiile lui, la 40 de ani distanță. Asemenea reuniuni sunt singulare în zona noastră geografică. De curând, istoricii militari greci și-au exprimat dorința de a se alătura proiectului.

Colonelul dr. Shimon Golan a prezentat elemente ale deciziei Statului Major General al Armatei Israeliene de a cucer

Ierusalimul de Est în cursul conflictului. În opinia sa, statul evreu nu avea nevoie de o expansiune teritorială, ci doar de o zonă tampon, care să îi garanteze securitatea. În fața ostilității manifestate de Iordania, unele cercuri din Israel au solicitat conducerii politice și militare să ocupe Ierusalimul de Est, teritoriu ce aparținuse în vremurile biblice triburilor evreiești. Ministerul de Externe israelian s-a opus însă ideii, din teama de a nu izola diplomatic statul. Așadar, unificarea Ierusalimului, sub control israelian, nu a fost prevăzută înainte de declanșarea Războiului de șase zile, fiind considerată ulterior o necesitate strategică de către Statul Major General.

În prezentarea sa, locotenent-colonelul dr. Noah Hershko s-a referit la misiunile de menținere a păcii în conflictele arabo-israeliene. În 1974, după Războiul de Yom Kippur, s-a format UNDOF (United Nations Disengagement Observer Force), la frontiera dintre Siria și Israel, având 12.000 militari. Și actualmente această misiune are un mandat activ, zona de graniță fiind calmă în ultimii 40 de ani. Cealaltă misiune, UNEF (United Nations Emergency Force), a fost creată după „criza Suezului”, din 1956, la granița Israelului cu Egipt (Zona Sinai).

Colonelul dr. Shaul Shai a abordat problema poziției U.R.S.S. față de Israel și statele arabe, în perioada de

dinainte de începerea războiului. În opinia istoricului israelian, sunt posibile câteva interpretări ale comportamentului sovietic, anume girul pe care l-a dat acțiunilor agresive ale statelor arabe. A putut fi vorba despre lupte politice interne în cadrul Biroului Politic al C.C. al P.C.U.S. între radicali și moderați sau U.R.S.S. a vrut să atragă S.U.A. în conflict, în timp ce acestea erau deja implicate în Vietnam. Sau Moscova a vrut să constrângă Siria să se abțină de la a escalada incidentele de la granița cu Israelul.

Din partea României, generalul maior dr.(r) Mihail E. Ionescu, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, a prezentat o comunicare pe tema Războiului de șase zile în contextul relațiilor României cu Occidentul. Plecând de la constatarea că țara noastră a dezvoltat relații politico-diplomatice semnificative cu Israelul, refuzând să condamne acest stat pentru agresiune, așa cum făcuseră celelalte țări din Pactul de la Varșovia, este urmărită reacția clasei politice de la București în fața escaladării crizei și a începerii operațiilor militare.

În același timp, U.R.S.S. a perceput atitudinea Bucureștiului ca pe o sfidare (în lumina așa-numitei Declarații de independență a României în politica externă din 1964). În schimb Tel Avivul, în semn de recunoștință, a susținut candidatura ministrului român de Externe, Corneliu Mănescu, la președinția Adunării Generale a O.N.U., la fel ca și S.U.A. Ulterior, statul evreu a solicitat

deschiderea unei linii diplomatice cu R.P. Chineză, prin intermediul României.

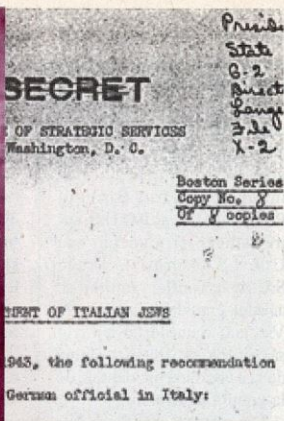
Astfel, Bucureștiul a reușit să se diferențieze de celelalte state din cadrul Pactului de la Varșovia, refuzând să urmeze liniile directoare de politică externă impuse de Moscova statelor-satelit. U.R.S.S. a exclus România din procesul decizional al alianței, ca represalii. Începea astfel o perioadă de „disidență” a României în relația cu U.R.S.S., ce avea să se accentueze în deceniul următor. România s-a orientat tot mai semnificativ către Occident, în căutarea sprijinului politic și a creditelor necesare spre a continua procesul accelerat de industrializare a țării.

Comunicarea prezentată de dr. Petre Otu și Carmen Rîjnovanu a abordat modul în care publicațiile din țara noastră au reflectat evenimentul din 1967 din Orientul Mijlociu. Din cauza cenzurii stricte la care era supusă presa, selecția operată a avut scopul politic de a exprima o atitudine de ne-

tralitate și echidistanță față de părțile aflate în conflict. Se preferau știrile scurte, punctuale, evitându-se comentariile și analizele politico-militare și diplomatice. Presiunile regimului comunist au făcut ca presa să reflecte fragmentar evenimentele, cu multe omisiuni.

Mioara Anton a abordat problematica relațiilor româno-sovietice și evoluția lor sub impactul crizei din Orientul Apropiat. România și-a manifestat poziția autonomă în cadrul blocului de state comuniste, opunându-se politicii Moscovei, de sprijin necondiționat acordat statelor arabe. Refuzul de a condamna „agresiunea” israeliană (declarația comună de la Karlovy Vary a statelor din Pactul de la Varșovia) a iritat regimul de la Moscova, dar autoritățile de la București au considerat că riscul era acceptabil, pentru că nu exista posibilitatea unei intervenții militare din partea sovieticilor. După aceste evenimente, Occidentul a început să perceapă într-o lumină mai favorabilă România. ■

Fritz Kolbe și omul pe care l-a trădat, Adolf Hitler

DIPLOMAT AL CELUI DE AL III-LEA REICH ȘI SPION AMERICAN

ANDREI CĂPUȘAN

Fritz Kolbe (25 septembrie 1900-16 februarie 1971), pe numele său operațional George Wood, a fost un diplomat german care în timpul celui de Al Doilea Război Mondial a făcut spionaj în favoarea S.U.A.

După război, guvernele vest-germane nu l-au privit cu ochi buni, considerând că și-a trădat patria. Aceasta a fost optica până în anul 2000, când CIA a dat publicității documentele care îi revelau activitatea. Au urmat reabilitarea și recunoașterea oficială a meritelor sale. S-a mers chiar până la atribuirea numelui lui Kolbe unei săli de conferințe din clădirea Ministerului Afacerilor Externe de către ministrul de Externe german din acea vreme, Joschka Fischer.

Fritz Kolbe avea 18 ani când a luat sfârșit Primul Război Mondial. A devenit un tânăr funcționar public al Republicii de la Weimar, lucrând la început în Ministerul Căilor Ferate, apoi la Ministerul Afacerilor Externe.

De la tată – mama îi murise de tuberculoză când avea numai patru ani – a moștenit și a cultivat relațiile cu intelectuali din mediul universitar și din Biserica Romano-Catolică.

Fritz Kolbe s-a dovedit un tânăr diplomat ambițios. A depus o activitate susținută în Centrala M.A.E. german și la misiunile din Madrid și Capetown. Avea însă o „problemă”: era antinazist. Nu a fost dat afară din minister, însă a fost trecut „pe linie moartă”, încredințându-i-se tot soiul de sarcini, sub pregătirea și calificarea sa.

Declanșarea celui de Al Doilea Război Mondial l-a

găsit pe Fritz Kolbe la post, în Africa de Sud. Această țară s-a alăturat coaliției contra Celui de al III-lea Reich. Misiunea diplomatică a Germaniei și-a închis porțile, iar personalul a revenit acasă.

În administrația centrală a M.A.E., Kolbe a lucrat ca asistent al lui Karl Ritter, ofițerul de legătură cu Înaltul Comandament al Wehrmacht-ului (OKW).

Refuzat politicos de englezi

În primăvara anului 1943, beneficiind de influența și sprijinul Mariei von Hammerding, o aristocrată din vechea nobilime prusacă, Fritz Kolbe a fost inclus pe lista curierilor diplomatici de pe ruta Berlin – Ambasada Germaniei la Berna.

În Elveția, Kolbe a reluat legăturile cu Ernst Kocherthaler, un evreu german posesor de pașaport spaniol, o mai veche cunoștință din perioada în care fusese viceconsul la Madrid. Acesta îi va face „intrarea” la Ambasada Marii Britanii. Diplomatul german oferea, la 19 august 1943, o prețioasă încercătură de microfilm după documente de cea mai mare importanță. Englezii l-au primit și l-au ascultat cu atenție, convingși fiind însă de la bun început că au în fața lor un agent dublu german. L-au întrebat, politicoși, care este prețul pentru materialele oferite. Răspunsul a fost: „Absolut nimic. Sunt un antinazist și acționez din convingere, nu pentru bani”. Englezii i-au mulțumit pentru ofertă și au declinat-o.

Următoarea întâlnire a avut-o cu rezidentul Oficiului de Servicii Strategice din

Imagine din timpul puciului organizat în martie 1920, pentru a pune capăt Republicii de la Weimar, și care a eșuat

Elveția, Allen Dulles. La început, nu i-a făcut nici acestuia o impresie prea bună. Spre deosebire de englezi, experimentatul agent s-a decis să nu îl trimită din start la plimbare, ci să îl testeze și, după o cunoaștere și analiză aprofundată, dacă se dovedea că nu era agent dublu, să îl cultive.

Kolbe a mai întreprins cinci călătorii în calitate de curier la Berna, având asupra sa, de fiecare dată, un aparat pentru realizarea microfilmelor. Alte dați insera documentele între paginile unor scrisori personale, pe care le dădea colegilor cu rugămintea de a le expedia ei în Elveția, pretinzând că îi scrie unei iubite.

„Riscurile pe care el și le lua erau incalculabile – scria Allen Dulles. Dacă cuiuva i-ar fi trecut prin minte să deschidă unul dintre plicuri, totul ar fi fost pierdut...”

Unele dintre rapoartele înaintate lui Allen Dulles erau copii la indigo pe care Kolbe fusese însărcinat să le distrugă. „De fapt, arată Dulles, el a ars multe dosare pe care nu le considera de interes pentru mine. Le-a păstrat și mi le-a dat doar pe cele cu mențiunile «Secret» și «Strict Secret».”

Richard Helms, agent OSS, viitor director al CIA în perioada 1966-1973, care a lucrat alături de Dulles și Kolbe în Elveția în anii războiului, îl caracteriza pe diplomatul-spion astfel: „Pur și simplu era înnebunit să termine cu elementele naziste din Europa și din lume. Faptul că în lume se derula un război conta foarte puțin pentru el. Nu dorea altceva decât pieirea nazismului și a naziștilor”.

După cinci luni de la „recrutarea” lui Kolbe, șeful OSS, generalul William Donovan, pune pe masa președintelui Franklin Delano Roosevelt cele mai importante rapoarte furnizate de acesta.

O stradă din Berlin în anii '20

Allen Dulles, primul din stânga, și președintele John Kennedy (al treilea)

Informații importante pentru Aliți

Un subiect în mod frecvent prezent în documentele predate de Kolbe americanilor era impactul războiului asupra tehnologiei. Ambele tabere beligerante erau angajate într-o „cursă a armamentului”, în special în descoperirea și perfecționarea celui nuclear. „Japonezii se tem că americanii vor utiliza arma lor secretă” – se spune într-un raport predat de Kolbe OSS-ului în noiembrie 1944. Washingtonul a luat în considerare informațiile lui Kolbe potrivit cărora Germania urma să pună în curând în funcțiune o nouă armă, perfecționată, în stare să localizeze țintele și obiectivele Aliților pe frecvența radio de control. Diplomatul-spion a reușit chiar să afle locațiile fabricilor unde erau produse părțile componente ale noilor arme. Le-a comunicat spionajului american, însă agenții acestuia nu le-au putut identifica și distruge.

Într-o altă depeșă adresată Aliților, Kolbe a comunicat că: piesele componente ale rachetelor V2 erau confecționate în încăperi aflate sub pământ, spre a nu putea fi

bombardate de aviația aliată. Kolbe le-a comunicat apoi americanilor să fie pregătiți, deoarece nemții lucrau la un nou prototip de rachetă V, cu rază de acțiune transcontinentală. De data aceasta chiar Dulles nu l-a crezut, considerând că spionul său s-a lăsat înșelat de propaganda germană. În ianuarie 1945 Germania nazistă a efectuat câteva teste cu un nou prototip de rachetă balistică intercontinentală, destinată să lovească America. Dar înaintarea Aliților a împiedicat punerea în practică a acestui ultim proiect.

Fritz Kolbe le-a furnizat americanilor în jur de 2.600 de documente importante, printre care și planurile Japoniei de atac și de apărare în Asia de Sud-Est, date care au permis demascarea majordomului albanez din Ambasada Marii Britanii la Istanbul, Ilyas Bazna, un agent care a vândut Reichului informații prețioase, între altele și secretul debarcării Aliților în Normandia (*Magazin istoric*, nr. 6/1992).

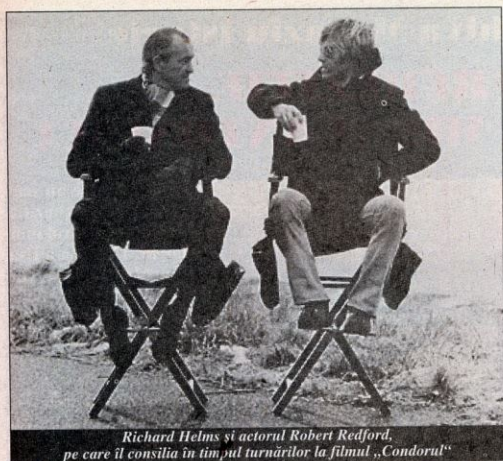
În vara și toamna anului 1944, războiul se apropia de fruntăriile Reichului. Kolbe dorea să se alăture mișcării de rezistență germane. Dulles l-a

sfătuit să se gândească foarte bine înainte de a face acest pas, deoarece era un spion important, pe care americanii nu își puteau permite să îl piardă. Dar Kolbe nu i-a dat ascultare. Nici până în ziua de astăzi nu se cunoaște exact până la ce punct s-a implicat Fritz Kolbe în complotul de la 20 iulie 1944 (*Magazin istoric*, nr. 4/1995). Se pare că norocul lui a constat în faptul că nu a participat la o întâlnire conspirativă care a precedat atentatul, la care s-au luat notițe dactilografiate. Altfel, numele său ar fi figurat alături de ale celorlalți complotiști, iar soarta i-ar fi fost pecetluită.

Prieteni la nevoie se cunosc

Bombardamentele asupra Berlinului intensificându-se, șeful ierarhic al lui Fritz Kolbe, Ritter, i-a cerut să însoțească o prietenă cântăreață în Bavaria. Kolbe a acceptat. A încercat să își convingă viitoarea soție, o infirmieră pe nume Maria Fritsch, să plece împreună cu ei, într-o mașină a Corpului Diplomatic. Infirmiera a refuzat să își părăsească bolnavii. Medicul ei șef i-a promis lui Kolbe că va avea grijă de ea, cu o condiție însă: să o ia în mașină, în locul infirmierei, pe soția sa.

Mașina cu cei trei a ajuns la Stuttgart, unde a rămas în pană de benzină. După ce au lăsat-o pe cântăreață la o mănăstire, Kolbe și soția doctorului s-au îndreptat spre gară, cu intenția de a lua trenul și a ajunge la cabana de la țară a unui fost coleg, pensionat, din Ministerul de Externe. La gară însă au fost opriți de Gestapo. A fost nevoie de prestația actricească a diplomatului, care și-a declinat identitatea și profesia, declarând că se îndreaptă spre Elveția, în

Richard Helms și actorul Robert Redford, pe care îl consilia în timpul turnărilor la filmul „Condorul”

calitatea sa oficială, pentru a prelua valiza diplomatică. Cât despre doamna care îl însoțea, aceasta era ruda unei oficialități a Reichului, pe care avea misiunea de a o escorta până în Bavaria.

Au plecat îmbarcați într-un vagon de marfă al trenului. Apoi, cei doi au călătorit pe jos pe o distanță de opt mile, prin întuneric, ceață și zăpadă, până ce au ajuns la cabana colegului. Acolo, au constatat că nu erau singurii vizitatori. Au găsit un grup de ofițeri, care au declarat că reușiseră să părăsească Berlinul, cu cinci camioane pline cu documente.

„Cred că știu despre ce este vorba, le-a spus diplomatul. Dosarele cu informații despre Rusia.” Așteptându-se să fie capturați de armata americană, ofițerii germani s-au gândit să le ofere americanilor un foarte valoros cadou.

Fritz Kolbe nu a rămas multă vreme în cabana din munți. Grație actelor sale oficiale, a reușit să obțină o viză pentru Berna. În Elveția, l-a contactat pe Allen Dulles,

căruia i-a vorbit despre ofițerii germani și dosarele deținute de ei, referitoare la Rusia Sovietică. Dulles i-a promis că va avea personal grijă ca ofițerii germani și documentele să ajungă în mâinile americanilor.

Al Doilea Război Mondial a luat sfârșit. A început însă Războiul Rece. Kolbe și-a oferit în continuare serviciile OSS, care din 1947 a devenit CIA.

Dulles nu a uitat contribuția sa însemnată la mersul războiului și a obținut pentru el, din partea OSS, un cont de 10.000 dolari, „pentru protecția copilului său minor, în cazul în care tatăl ar fi victima unui accident”. Și într-adevăr, în anul 1946 Fritz Kolbe a avut un nefericit accident de mașină la Berlin. Jeep-ul în care se afla a fost lovit de un camion. Kolbe a fost proiectat într-o grămadă de pietriș și și-a fracturat șase oase, fiind lovit destul de serios și la cap. Va petrece următoarele cinci săptămâni în cărje.

După recuperare, își relua activitatea în slujba serviciului american de spionaj. Dulles a părăsit provizoriu această meserie, intrând în avocatură. Împreună cu Dulles și mai vechea sa cunoștință, Kocherthaler, Kolbe s-a lansat la rândul lui în afaceri. Prost consiliat, își va dirija întregul capital spre industria de azbest. În scurtă vreme pierdea capitalul inițial de 10.000 dolari.

A solicitat un împrumut de la Dulles. Cu acești bani părăsea împreună cu familia, soția Maria și fiul Peter, S.U.A., revenind în R.F.G. cu intenția clară să se reangajeze în M.A.E. german. Trebuie subliniat că în acei ani, în Germania cancelarului Konrad Adenauer, peste 100.000 de foști funcționari civili ai Celui de al III-lea Reich și-au recăpătat serviciile deținute anterior. Nu și Fritz Kolbe. Întâlnind în calea sa opoziția unui director politic în M.A.E., fost membru marcant al Partidului Național-Socialist, Fritz Kolbe a ratat reangajarea în M.A.E. A rămas câțiva ani în Germania Federală, trăind împreună cu familia într-o modestă garsonieră, în apropiere de Frankfurt.

„Suntem fericiți că o avem și pe aceasta, obișnuia să spună el cu ironie. Deh, dacă eram naziști, alta era situația. Ce păcat că nu am fost!”

Tot prietenii săi din America, Kocherthaler și Dulles, devenit în 1953 director al CIA, au fost aceia care l-au ajutat. Cu sprijinul lor, Kolbe era angajat în calitate de reprezentant comercial la compania de fierăstraie electrice (joagăre) a unui industriei americane.

Fritz Kolbe s-a stins din viață în anul 1971. Cu doi ani înaintea lui părăsise această lume și Allen Dulles. ■

Microarhiva Magazin istoric

PERCHEZITIE ACASĂ LA MIHAI ĂNTONESCU

După arestarea lui Mihai Ăntonescu, la 23 august 1944 (Magazin istoric, nr. 8/2002), generalul Aurel Aldea, noul ministru de Interne (23 august-3 noiembrie 1944) în guvernul Constantin Sănătescu, a ordonat să se efectueze o percheziție la locuințele celui arestat și să se ridice toate bunurile mobile. Obiectele găsite au fost depozitate la Direcția Generală a Poliției. În timpul percheziției și în perioada cât au fost depozitate, unele dintre bunurile confiscate au fost sustrate.

După aproximativ două luni de la depozitarea bunurilor în sediul Direcției Generale a Poliției, la 13 noiembrie 1944, directorul general, colonelul magistrat R. Ionescu, cerea, într-o adresă către Președinția Consiliului de Miniștri, ca aceste bunuri să fie ridicate de la Direcția Generală a Poliției, deoarece ocupau spațiu și erau în pericol de degradare.

Încă din septembrie 1944, exista suspiciunea că au fost sustrate multe obiecte de

Mihai Ăntonescu,
în momentele premergătoare execuției

către cei care au participat la percheziție. Biroul de control militar nr. 1, Secția a II-a, din Marele Stat Major, a declanșat o cercetare „discreetă” pentru a clarifica situația. Cel desemnat să investigheze a fost Constantin Drăgănescu, funcționar la amintitul birou, care a dat mai multe note informative prin care semnală lipsurile descoperite în inventarierea bunurilor confiscate de la locuințele lui Mihai Ăntonescu.

În primăvara anului 1945, Constantin Drăgănescu a fost chestionat de către un comisar, din Direcția Generală a Poliției, în legătură cu percheziția făcută la Mihai Ăntonescu. El dă cu această ocazie o declarație în care menționează toate neregulile constatate în perioada investigațiilor sale și pe care le semnalase în rapoartele către Marele Stat Major.

Irina ȚĂRANU

„Ministerul Afacerilor Interne
Direcția Generală a Poliției
Direcțiunea Poliției de
Siguranță

Nr. 25.463 S.
1944 noiembrie 13

Confidențial

Către Președinția
Consiliului de Miniștri,

În baza ordinului d-lui general Aldea, fost ministru al

Afacerilor Interne, și a ordinului d-lui general Liteanu, fost subsecretar de stat, sub-inspectorul Moțăș Gheorghe, din această Direcțiune Generală, a fost delegat să ridice toate bunurile mobile ce au aparținut d-lui Mihail Ăntonescu, fost vice-președinte al Consiliului de Miniștri, de la imobilul său din București, str. Batiștei, nr. 33; de la vila

d-lui mareșal Ăntonescu de la Predeal și de la vila d-rei Paula Popescu, de la Tr. Severin, precum și de la Legiunea de Jandarmi, Mehedinți.

Toate aceste bunuri mobile sunt actualmente depozitate în sala de conferințe a Direcțiunii Generale a Poliției, conform anexatelor inventarii.

Cum prin ocuparea acestor săli, Direcțiunea Generală a

Poliției este privată de cea mai spațioasă din sălile sale și singura aptă pentru conferințe, iar pe de altă parte, acestor bunuri trebuie să li se dea o destinație, întrucât menținându-se în actuala situație riscă să se deterioreze în mod inutil, e de absolută necesitate ca aceste bunuri să fie ridicate din localul Direcțiunii Generale a Poliției și predate, conform destinației ce veți decide.

Reportăm că o bună parte din aceste lucruri care au aparținut d-lui Mihail Antonescu au fost ridicate direct de Primăria Capitalei și cu ele s-a mobilat imobilul din str. Batiștei, care e ocupat în prezent de Misiunea Americană.

Director General,
Colonel magistrat
R. Ionescu“

[Rezoluția generalului adjutant de la Președinția Consiliului de Miniștri, D. Dămăceanu: „Toate lucrurile vor fi luate de Primăria municipiului București care le va și depozita până când va urma să li se dea o destinație“, 14.XI.1944.]

„19 aprilie 1945

Declarație,

Subsemnatul Drăgănescu Constantin, domiciliat în București, str. Ziduri, nr. 29, de ani 32, ca funcționar la Marele Stat Major, Secția a II-a, Biroul de control militar nr. 1, chestionat fiind de către șeful de poliție, Wirt Flavian, din Direcțiunea Generală a Poliției, în legătură cu percheziția făcută la Mihail Antonescu de către inspectorul Motaș Gheorghe, declar următoarele:

Încă din luna septembrie 1944, având indicii foarte serioase din care rezulta că, cu ocazia percheziției făcute la

Generalul Aurel Aldea,
noul ministru de Interne,
a ordonat percheziția acasă la
fostul ministru de Externe.

domiciliul lui Mihail Antonescu, obiectele și valorile găsite ar fi fost în parte substituite, am sesizat pe dl. colonel Almăjanu, șeful Biroului de control militar nr. 1, din Secția a II-a a Marelui Stat Major, care m-a însărcinat să fac cercetări discrete.

Percheziția la diversele locuințe ale lui Mihail Antonescu a fost făcută de inspectorul Motaș Gheorghe, din Direcțiunea Generală a Poliției, secondat de către comisarul Dobrescu Constantin și Vânvu Victor [...]

Aflasem că s-au găsit valori străine, monede de aur, ceasornice, 160 costume de haine și o casetă (care de abia putea fi dusă de un om) plină cu aur. Caseta fiind găsită îngropată de valetul lui Mihail Antonescu, Andrei Ștefan. După primele investigațiuni se părea că valoarea celor găsite ar fi trecut de cinci miliarde lei [...]

Valoarea exactă a celor găsite la Mihail Antonescu, după primele afirmațiuni făcute de inspectorul Motaș Gheorghe față de comisarul ajutor Leahu S. și alții, ar fi de 11 miliarde lei. În actele care s-au încheiat la început nu s-au trecut în referat cele găsite, ci numai într-o listă, ce eventual putea fi înlocuită.

Survenind percheziții și la Turnu Severin, s-au făcut noi acte unde s-au trecut numai parte din cele găsite, nu sunt menționate decât șapte ceasornice care ar fi evaluate la trei milioane lei. S-a mai găsit o casetă plină cu aur, al cărei conținut a fost sustras prin tăierea casetei, care ar fi fost aruncată pe un câmp, fapt de care știa șoferul Marin de la Siguranță și care nu a fost menționată în acte.

[Constantin Drăgănescu menționează că, deși se ajunsesse la rezultate complete și definitive, dosarul a fost încheiat foarte târziu, s-a târăgănat predarea a ceea ce inventariase, singurul scop fiind acela de a se putea înlocui ceea ce lipsea cu obiecte cumpărate, de proastă calitate. În același timp s-a încercat și inducerea în eroare a cercetărilor prin apariția în presă de informații false.]

[...] De menționat că Gheorghe Rânzescu a încercat o diversiune foarte interesantă, prin ziarul *Libertatea*, din ziua de 18 sau 19 octombrie 1944, când, datorită legăturilor ce le avea cu gazetarii evrei, a făcut să apară în numita publicațiune o notiță din care rezulta că unii prieteni ai lui Mihail Antonescu ar fi plecat cu valizele acestuia în străinătate, care ar fi evaluate tocmai la diferența [care lipsea] de la 3 la 11 miliarde lei [...]

S-a făcut să nu poată fi găsit valetul Ștefan Andrei, iar adresa șoferului Mihalache – dat afară între timp – nu era găsită la Direcția Generală a Poliției, din ordinul lui Rânzescu, dar între timp, l-am găsit [pe șofer] și prezentat colonelului Almăjanu.

Parte din lucruri, după informațiile obținute, inspectorul Motaș Gheorghe le-ar fi ascuns în orașul Brașov, fapt de care știe șoferul Marin.“

Consemnând toate aceste fapte, Constantin Drăgănescu înaintează un raport superiorilor, în care menționează lipsurile din inventarele efectuate și comportamentul suspect al principalilor actori implicați în sustragerea bunurilor lui Mihai Antonescu.

„În urma celor aflate și în posesia unui material informativ, care nu a fost menționat în nota informativă, am făcut unele constatări după ce am intrat în posesia dosarului acestei afaceri, copiat în întregime de subsemnatul și predat Marelui Stat Major, respectiv colonelului Almăjanu, pentru ca atunci când vom avea toate elementele, să putem da pe față, determinând o anchetă. Astfel am menționat:

În nota încheiată de Motaș și în inventar nu au fost trecute bijuteriile găsite, chiar comisarul Dobrescu Constantin mi-a confirmat, de față fiind și comisarii Lambrin și Canache, că ar fi găsit cu ocazia percheziției un colier de perle cu trei șiraguri [...] Foarte multe costume de haine și lenjerie de mătase sunt în posesia inspectorului Motaș, după însăși afirmațiile pe care mi le-a făcut atunci camerista Niculina, care făcea curățenie la domiciliul numitului, în str. Vaselor, nr. 42.

Nu se menționează în acte câte bancnote de 1.000 și de 500 franci elvețieni au fost găsite, precum și câte monede de 20 de franci elvețieni aur. Caseta [pe] care de abia o ducea un om trebuia să cuprindă mai mult de 1.508 monede de aur. Nu se pomeneste nimic de a doua casetă și nici unde a fost găsită aceea menționată în acte. Nu se pomeneste nimic de percheziția făcută la valetul Ștefan Andrei [...]

Teohari Georgescu, în vremea când era și el arestat

În relatările făcute subsemnatului de către comisarul Dobrescu Constantin, acesta mi-a afirmat că caseta găsită a văzut-o în biblioteca lui Mihai Antonescu, când știa bine că nu acesta este adevărul, deoarece Dobrescu, Vănu și gardianul au stat o noapte întreagă în strada Batiștei, după ridicarea casetei de la domiciliul lui Ștefan Andrei.

În acte sunt trecute foarte puține icoane și nici una din aur, când este știut că Mihai Antonescu era colecționar de astfel de obiecte, iar Dobrescu ne-a afirmat că parte din icoane sunt la Gheorghe Rânzescu, de asemenea mare colecționar.

De ce au stat atât de mult lucrurile găsite la Mihai Antonescu într-un birou al Siguranței Generale și [au fost] predate foarte târziu d-lui Ștefan Ionescu de la Primăria Municipiului București? De ce Dobrescu Constantin, imediat după percheziție, se certa pe sălile Siguranței cu șoferul Mihalache? De ce a fost concediat imediat șoferul Mihalache, mai târziu plasat la dl. locotenent-colonel Busuioceanu, la firma «Interport», reangajat din nou de Siguranță

și iarăși concediat. De ce față de un martor, comisarul Vănu Victor a afirmat că a prins la bursa neagră pe fratele lui Dobrescu schimbând franci elvețieni [...]

Pentru care am dat prezenta declarație, pe care o susțin și semnez în nume propriu.

ss. Drăgănescu Constantin“

Răspunsul la toate aceste întrebări era de fapt unul singur: fusese nevoie de timp pentru a tria bunurile care aparținuseră lui Mihai Antonescu, a le sustrage și apoi a le înlocui, acolo unde se putea, cu lucruri de mică valoare. Împărțirea „prăzii“ între cei abilitați de Siguranță să percheziționeze casele fostului demnitar român a condus la conflicte între aceștia, ceea ce până la urmă a împiedicat mușamalizarea afacerii.

În urma mai multor sesizări, în cadrul Direcției Generale a Poliției s-a declanșat o anchetă și, la ordinul ministrului Teohari Georgescu, inspectorul Gheorghe Motaș a fost arestat și închis la Jilava. Dintr-o notă adresată ministrului Afacerilor Interne în 1947, aflăm că fostul inspector din Siguranță a reușit să evadeze din închisoare și că era dat în urmărire generală. Din nefericire, în documentele din arhivele Securității nu mai regăsim nici o altă mențiune referitoare la acest caz, însă este foarte probabil ca Gheorghe Motaș să fi fugit peste graniță, scăpând astfel și de represaliile pe care Securitatea le-a aplicat, după 1948, cadrelor din fostele structuri de informații burgheze. ■

Istorie uitată

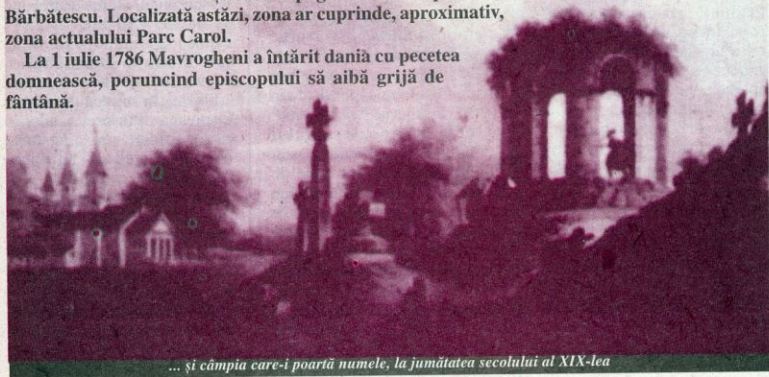

Mitropolitul Filaret...

Abia se împliniseră trei luni de la urcarea pe tron a lui Nicolae Mavrogheni (26 martie 1786-8 iunie 1790). Către sfârșitul lunii iunie 1786, chemat cu treburi în București, episcopul Râmnicului, Filaret al II-lea, împovărat de sărăcia ce-i apăsa metohul, s-a jeluît Domnului. Considerând îndreptățită plângerea, Vodă i-a dăruit din moșia domnească o parte din Dealul Viilor, până la livezile mahalagiilor dinspre Podul Beilicului. Terenul, suficient de întins, putea aduce venituri frumoase: avea două bălți cu pește, un pârâu ce se vărsa în Dâmbovița, tăind pe din două mahalaua Căramidari, o fântână veche și câteva pogoane de vie pe deal, către locul unde va fi bariera

Bărbătescu. Localizată astăzi, zona ar cuprinde, aproximativ, zona actualului Parc Carol.

La 1 iulie 1786 Mavrogheni a întărit daniă cu pecetea domnească, poruncind episcopului să aibă grijă de fântână.

... și câmpia care-i poartă numele, la jumătatea secolului al XIX-lea

FÂNTÂNA DE LA FILARET

EMANUEL BĂDESCU

Probabil că imediat au început lucrările de reparare. Tot în acel an Mavrogheni a pus să se construiască la Capul Podului, astăzi Piața Victoriei, o altă cișmea, cu foișor, care, până la sistematizarea zonei în primii ani ai regatului, va fi un loc de recreere celebru printre bucureșteni, mai cu seamă pentru cei din înalta societate.

Salonul cu sofale

În scurta sa păstorie, învâțatul episcop a gestionat cu înțelepciune banii veniți de la Vistierie, îngrijind cișmeaua de la Filaret, pe care, în 1792,

a înfrumusețat-o. La fel făcuse și la Râmnicu Vâlcea, cu o altă arătoasă cișmea ce îi poartă numele.

Înfățișarea celei din București, după lucrările efectuate de Dositei Filitti, urmașul în scaunul episcopal al lui Filaret al II-lea, ne este cunoscută din două acuarele semnate de Henri Trenk și de Carol Popp de Szathmári. Deși au fost executate spre sfârșitul existenței monumentului, îl prezintă într-o stare încă bună.

O descriere foarte cunoscută, detaliată și, totodată, plastică a Fântânii lui Filaret a făcut-o colonelul Dimitrie

Pappasoglu, la cererea episcopului Melchisedec. „În etajul de sus – scria el – era un salon mare înconjurat de sofale, cu perini roșii și cu ciucuri albi de bumbac. În mijlocul salonului se găsea o masă mare de stejar înconjurată cu scaune. Salonul se sprijinea pe doisprezece stâlpi de piatră cu capitele și cu sculpturi de flori. Acoperământul era de olane. În salon se suia pe o scară largă, pe dinafară, acoperită; sub salon, la etajul de jos, era cișmeaua cu douăsprezece țevi de alamă, prin care se scurgea din abundență apa în jgheaburi de

Bucureștii văzuți la 1868, de la Filaret

marmură, iar deasupra fiecăreia dintre aceste țevi erau reliefuri sculptate în marmură reprezentând cele douăsprezece zodii. Deasupra lor, pe o marmură mare, se vedea marca arhiepiscopală, cu inscripția în limba română, descriind fundarea acestui frumos monument. Pavimentul cișmelei era așternut cu marmură și cu jgheburile în zigzaguri pentru scurgerea apei, care ieșind afară din cișmea se scurgea în balta învecinată, învâscută [învelită] cu stuf.“

Pavilionul din baltă

Despre Cișmeaua Filaret au scris și alți autori, însă fără să fie preocupați de detaliu. Ulysse de Marsillac citează dintr-o lucrare apărută în 1821 și scrisă de un anume F. R. Deși fântâna nu este descrisă, aflăm din acea însemnare modul de exploatare a grădinii, probabil cel hotărât de Filaret al II-lea și Mavrogheni. Comentariul lui Marsillac, de prin 1868-1869, aduce unele precizări: „Pavilionul nu mai există, bazinul nu mai e decât o baltă în care cântă brotacii. Fântâna turcească, cu formele ei delicate, a fost luată de aici.“

Constantin Colescu-Vartic, cercetând documentele pașoptiste, descria extrem de sumar, în 1898, ruinele fântânii, vorbind și de un baldachin. Henrik Winterhalder, și mai „zgârcit“, se mulțu-

mește doar să sublinieze că oratorii își țineau discursurile în pridvorul de la etaj.

Detalii suplimentare oferă în memoriile sale, publicate în 1901, inginerul Martineanu: „De la mijlocul soclului fântânii, de o jumătate de stat de om, porneau opt cupe de alamă. Apa înconjura fântâna printr-un jgheab săpat în piatră, pentru adăparea vitelor, și apoi lua cursul spre mahalaua sârbească prin actuala stradă Principatele Unite. Deasupra zidăriei fântânii se afla un chioșc cu streșina lucrată în flori. Chioșcul avea o înălțime de peste trei stâjeni, de unde se putea privi peste toată valea.“ Aceste precizări aparțin unui om care a văzut fântâna când arhitecții Primăriei raportau îngroziți că aceasta stă să cadă peste cei

care se încumetau să se plimbe prin apropierea ei.

Basmalele lui Manole

Ruinarea fântânii a început în 1825, când Sterie Constantin basmangiul a obținut de la mitropolitul Grigorie al VI-lea Dascălul dreptul de a o preface în fabrică de basmale (testemele), urmând să plătească anual, vreme de trei ani, suma de 450 lei. În 1834 cișmeaua a intrat în folosința lui Manole Basmangiul, închiriată pentru suma de 1.000 lei. În anii regulamentari cișmeaua ajunsese, așadar, o ruină folosită de „meșterul Manole“ pentru spălarea basmalelor.

Cu puțini ani înainte, în timpul epidemiei de holeră din 1831 (*Magazin istoric*, nr. 2-4/1994), fântâna a fost martora unei minuni, cum afirmă Pappasoglu. Pe la sfârșitul lunii septembrie, generalul Kiseleff a ordonat să se scoată moaștele sfântului Dimitrie Basarabov, patronul Capitalei, și să se facă mare sfeștanie pe câmpul Filaretului, în jurul cișmelei. Acolo, alături de întregul cler și de toți ofițerii români și ruși, dinaintea populației încă sănătoase din

Bucureștenii simpli, care nu se amestecă niciodată cu nobilimea, se duc cu familiile în aceste grădini, pe care proprietarii le țin deschise pentru public, oferindu-le vin și alte răcoitoare. O mulțime numeroasă vine aici să se bucure în zilele de sărbătoare și să privească spectacolul oferit de armăuți călare într-un joc ce constă în aruncarea suliței spre adversar și evitarea ei. Jocul se desfășoară într-o vale de la poalele Mitropoliei. Este un loc minunat, mai ales toamna, când strugurii sunt copti și localnicii se plimbă prin viile de pe dealurile din jur. Această vale – care este o anexă a Episcopiei, numele vine de la mitropolitul Filaret – dă într-un pavilion și un superb bazin împrejmuit de multe sălcii, la umbra cărora se zărește o fântână turcească foarte frumoasă.

(Descriere semnată F.R., din 1821, citată de Ulysse de Marsillac, în lucrarea *De la Pesta la București. Însemnări de călătorie*, București, 1869)

oraș, de la vlădică la opincă, s-au înălțat lungi rugăciuni lui Dumnezeu, pentru a înceta groaznică epidemie. „O minune! – nota Pappasoglu. Până la zece octombrie a scăzut repede numărul morților, care până atunci crescuse îngrozitor, până la o sută, o sută șaiszeci pe zi. Mărturisesc că minunea asta a fost văzută de mine.“

Tribună de jurământ la 1848

Un moment de glorie cunoaște Fântâna lui Filaret la 1848. Tinerii revoluționari au ales etajul ei ca tribună pentru oratorii care voiau să inițieze poporul Capitalei în scopurile nobile urmărite de revoluția care va pune temeliiile României moderne.

Acolo, la 15 iunie, după o slujbă, s-au sfințit steagurile tricolore, care purtau deviza *Dreptate-Frăție*, și după aceasta s-a depus jurământul de către membrii Guvernului Provizoriu, cler, Garda Națională, oștire și popor.

La Fântâna lui Filaret ori sub baldachinul instalat lângă ea s-au ținut și alte adunări. Nu au mai avut mărșălețea celei din 15 iunie 1848, au fost doar

simple „meetin-guri creștinești“, precum cel descris de *Pruncul Român* la 31 iulie 1848: „Ieri, în Câmpul Libertății, erau adunați vreo câteva sute de săteni din mai multe județe. Oricine a văzut adunările populare a plâns și a crezut, însă că să aibă cineva cunoștință desăvârșită de cât a suferit sateanul și să aibă desăvârșită credință că nu mai poate pieri nația română, trebuie să vie să asiste la o astfel de adunare, la un asemenea meeting creștinesc, să vie să vadă cum fiecare vorbă ce iese din gura oratorilor se coboară drept în inima sateanului român, să vadă pe fruntea lui durerea trecută în luptă cu fericirea viitoare.“

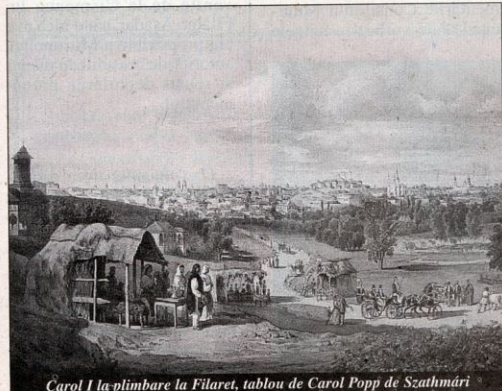
Anii ce au urmat nu au adus nici o îmbunătățire stării deplorabile în care se găsea clădirea cișmelei. Din presa

Fântâna G.Gr. Cantacuzino există și azi

timpului aflăm că mahalagii din jurul bisericii Săraca își întâreau bojeudeile cu pietre smulse din zidul cișmelei. În același timp au apărut câteva articole ce deplăngeau situația vechii fântâni și care propuneau luarea unor măsuri, fie pentru prezervarea clădirii, fie pentru protejarea publicului. Ele au atras atenția Primăriei.

În 1861, trimis de Consiliul Municipal să inspecteze starea cișmelei, arhitectul Kuhnovski raporta că zidurile constituiau un pericol public, „mai ales în timpul toamnei, când începea culesul viilor.“ Recomanda demolarea lor, reamintind de proiectul din timpul lui Kiseleff, care prevedea amenajarea unei grădini publice la Filaret, plan din care se realizase doar drumul, acum o alee a parcului. Acesta pornea din capul Străzii 11 iunie, trecea pe lângă cișmea și se oprea sus pe deal, la Bariera Șerban Vodă sau Bărbătescu-Nou, astăzi peste drum de impunătoarea biserică din Cimitirul Eroilor Revoluției anticomuniste.

Carol I la plimbare la Filaret, tablou de Carol Popp de Szathmari

Marti, la 15 iunie, se făcu în câmpul Filaret, numit prin decret Câmpul Libertății, o serbare, care, cu toate că nimic nu era pregătit, ci toate improvizate, era cea mai frumoasă ce am văzut în viața mea. Guvernul provizoriu, miniștri, tot clerul cu sfintele moaște ale patronului orașului, toată garnizoana Capitalei cu artileria, toată gvardia națională, toate corporațiile și, cu un cuvânt, toți locuitorii orașului se adunaseră la Câmpul Libertății, unde se află un cort mare și un baldachin făcut din ramuri verzi. După ce se așezară toți împrejurul cortului și baldachinului, domnul Voinescu rosti următorul cuvânt: „Fraților! Noi astăzi nu suntem adunați la această solemnitate spre a celebra vreun sfânt sau pentru vreo altă sărbătoare obișnuită, ci pentru sfântirea acestor steaguri naționale, care se înalță pentru asigurarea drepturilor celor mai scumpe, celor mai sfinte ale unei nații [...], celor mai potrivite cu mântuitoarele învățături ale Evangheliei [...] Fraților, veniți să jurăm că vom împlini câte ne sunt astăzi făgăduite și că le vom păzi și vom apăra Constituția și țara cu sacrificiul vieții noastre.”

(C.A. Rosetti, *Pruncul Român*, 19 iunie 1848)

La Cazarma Veche

Kuhnovski promitea că va construi în noua grădină o fântână cu bazin. Consiliul Municipal și-a dat acordul pentru demolare și l-a sfătuit să păstreze fragmentele cu valoare artistică pentru a fi utilizate la fântâna preconizată de el.

Imediat după ținerea licitației (25 august 1861), a început demolarea cișmelei, piatră cu piatră. În octombrie se dărâmaseră doar acoperișul

și câțiva metri pătrați din partea superioară. Consiliul Municipal, la intervenția Mitropoliei pe lângă Ministerul Cultelor, a hotărât însă oprirea lucrărilor. Mitropolia, proprietara încă din vremea lui Mavrogheni a cișmelei și a întregii zone pe care urma să se construiască grădina, nu avea habar de cele întâmplate. Drepturile ei fuseseră ignorate. Era un caz de abuz flagrant, indiferent de argumentările Consiliului Municipal, care vorbea în numele

locuitorilor și al viitorului acestui oraș.

Discuțiile între Mitropolie și Primărie au durat peste doi ani, din ele desprinzându-se un curios dispreț față de dreptul de proprietate al sfintei instituții. Cu exact un an și jumătate înaintea promulgării Legii secularizării averilor mănăstirești, din 17 decembrie 1863, Primăria aborda problema Cișmelei lui Filaret cu nonșalanța celui căruia nu-i pasă de dreptul de proprietate. Dovadă sunt termenii folosiți, poruncitori, ultimativi.

Fără să se mai sînchisească de opinia Mitropoliei, sprijinită și de intervenția Poliției Capitalei în favoarea distrugerii bătrânului monument, Primăria a organizat la 23 martie 1863 o licitație câștigată de un negustor din mahalaua Izvor, Dimitrie Petre, cu suma de 53 taleri. Acesta se obliga să transporte toată pietrăria la Cazarma Veche, din stînga podului de peste Dâmbovița de pe Calea Beilicului (Calea Rahovei), lui revenindu-i lemnăria și cărămizile. La 24 mai 1863 căprarul magazioner de la Cazarma Veche a întocmit act pentru primirea în gestiune a „o sută optsprezece bucăți mari și mici de piatră” provenite de la Cișmeaua lui Filaret. Așadar, când încă mai era proprietate a Mitropoliei, autoritățile orașului au dispus și reușit demolarea monumentului...

Cupa cu zodii

Ca o încununare a disprețului ce a pătat ultimele zile ale acestei cișmele, Primăria a impus arhitectului să o amenajeze pentru adăparea vitelor podgorenilor, ordin tradus prin transformarea ei într-un șopron dizgrațios și rudimentar. Abia acum s-a trezit pana cătorva ziariști, dar aceștia au deplâns exclusiv „aspectul neîngrijit și improvizat” al

Fântâna de la Filaret, detaliu dintr-un tablou de H. Trenk

șopronului (Gr. Heliad, *Reforma*, 25 aprilie 1863).

Câteva luni mai târziu, Primăria a hotărât distrugerea podgoriei și construirea unui cartier de locuințe între Strada Cuțitul de Argint și Șoseaua Viilor. Inginerul Martineanu, șeful șantierului, a înconjurat cu un zid protector ceea ce mai rămăsese din fântâna de odinioară, transformată „într-o piramidă microscopică”, după cum spunea M. Kogălniceanu.

Acest provizorat a durat până la ocuparea fotoliului de primar al Capitalei de către Gheorghe Grigore Cantacuzino. Boierul conservator a dispus în anul 1870, pentru suma de 3.000 de galbeni, construirea unei „fântâni de zid”, care să steargă amintirea improvizațiilor din anii guvernărilor anterioare. Proiectul a fost lăsat în grija arhitectului Alexandru Freiwald și a sculptorului Carol Storck. A fost dus la bun sfârșit, cu o excepție, dar nu una oarecare: statuia femeii reprezentând România nu a mai fost pusă pe soclu, iar nișa a rămas goală.

S-a petrecut și un furt de identitate, neremarcat în epocă și care continuă și astăzi: prin votul Consiliului Municipal

Adunarea de la Câmpia Filaret, din 15 iunie 1848

fântâna nu se mai numește Filaret, ci Gheorghe Gr. Cantacuzino! A fost primul semn al schimbării de orientare patronate de Carol I spre mentalitatea și gustul occidental, care, în decurs de trei decenii, a condus la înălțarea Micului Paris. Schimbare care, din nefericire, nu s-a făcut prin conservarea vestigiilor din trecut sau în opoziție cu ele, ci prin distrugerea lor.

Cu ocazia inaugurării Lunii Bucureștilor, în 1935, a fost pusă în funcțiune – în piața numită atunci Mareșal Joffre

– o superbă fântână artizană, opera sculptorului Mac Constantinescu și a arhitectului Octav Doicescu. Având formă de cupă, această fântână prezintă o particularitate aparent lipsită de logică: pe fața exterioară are cele 12 zodii desenate în mozaic negru pe fond cenușiu. Reprezintă, de fapt, o discretă evocare a zodiacului de pe jgheaburile fântânii de demult.

Acele semne sculptate în marmură, văzute de Pappasoglu „la etajul” Cișmelei lui Filaret... ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 iunie 2007, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**. Concursul nu are talon.

– Cu cine a luat legătura Fritz Kolbe în Elveția, după ce a fost refuzat de englezi?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna martie 2007 este:

Anul 1957

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Ion I. Cricileviț, din județul Botoșani**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2007.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 1-702, Oficiul Poștal nr. 1, sect. 1, București**.

Dictionar istoric

Una dintre comunitățile aromânești (românești) importante, mai ales prin forța economică a membrilor săi, a fost cea din Bosnia-Herțegovina. Ea constituie subiectul rubricii din acest număr (vezi și Magazin istoric, nr. 1, 3/2007).

Imagine din Sarajevo și pereche de români din zonă

AROMÂNII (ROMÂNII) DIN BOSNIA-HERȚEGOVINA

Dr. ION GABRIEL ANDREI

În Bosnia și Herțegovina, vlahii (românii) au deținut un important rol economic, fiind oieri și meșteșugari. Mulți sunt enumerați, de exemplu, în Cartea Corporației Argintarilor din Sarajevo, din 1756.

Potrivit cercetărilor lui Teodor Filipescu, român care a lucrat în teritoriile balcanice ale monarhiei austro-ungare, o parte a conaționalilor săi din Bosnia și Herțegovina erau aromâni (români), originari din regiunea Ohridei din Macedonia, care s-au deplasat, prin transhumantă, după cucerirea otomană.

La cumpăna secolelor XIX-XX, se înregistrau numeroși păstori de origine vlahă (românească) în zona Hum (Herțegovina), la Jasenica, numiți „balije“, de religie musulmană, în zona Munților Majeveica (satele Visari și Piperi – aceștia

din urmă similari cu tribul muntenegrean omonim –, care, alături de Kuci, au fost inițial constituite din români), la Zovik, Modric, Gracanica, Gradacac, Bjelina, Zvornik, precum și în Munții Vlasice de lângă Travnik (satele Vitolje, Dobratric, Bregovi, Vrhovina, Vrbanja, Smiljevica, Koricani, Imljani, Sazici, Sisova, Luznica, Gluha, Bukovica). Erau ortodocși și aveau portul popular similar cu al aromânilor (românilor) din Muzachia.

Tot în acea perioadă, în Bosnia, la Cipulici, lângă Bugojno, trăiau, majoritari, aromâni (români), dar și la

Zovik, Bjela-Kalajdzija, Porebrice, Modric, numiți „gunusari“, adică „spoitori“ (în slavă „kalajdzija“, care cositorea vase), ce erau și meșteșugari, oieri, agricultori, similari cu karagunii din Albania.

În Cipulici (la 2 km de Bugojno, la sud-vest de șoseaua spre Livno) erau înregistrate 120 de case, cu 510 locuitori, toți doar din familii aromâne (române). În 1905, la Donji Vakuf, se stabiliseră peste 20 de familii de aromâni (români) din Cipulici, iar ortodocșii din Bugojno, 50 de familii, erau toți aromâni (români) originari din Cipu-

Miloş Obrenović

lici, dar ai căror copii, datorită învățământului în limba sârbă și credinței ortodoxe comune cu cea a sârbilor, se sârbizau. La Bugojno, nu exista biserică ortodoxă, ci doar la Cipulici, unde veneau la slujbe locuitorii respectivului oraș. Icoanele bisericii erau pictate în culorile roșu, galben și albastru, dar, în 1905, de Paști, pentru prima dată se ridicase pe crucea catapetesmei tricolorul sârbesc, semn al treptatei deznationalizării.

Populația din Cipulici vorbea „graiul macedo-român, dar amestecat cu multe cuvinte slave”.

Din cele 120 de case din Cipulici, în peste 80 locuitorii erau „gunusari”, în 10 erau croitori, iar în celelalte comercianți și agricultori. Femeile se ocupau cu împletitul ciorapilor, produsul acestei activități, renumit în întreaga Bosnie, numindu-se „škopalske carape”.

O altă localitate populată de aromâni (români) în Bosnia era Zovik, situată în nord, în districtul Brcko, și care, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, fusese un târg important, care a decăzut din cauza modificării traseului drumurilor comerciale, în urma constituirii Serbiei ca stat. Din

vechiul și prosperul târg mai rămăseseră doar ruinele prăvăliilor de altădată.

Numită, oficios, și Zovik-Kalajdzija, după denumirea locuitorilor săi aromâni (români), și situată pe șoseaua dintre Brcko și Rahici, așezarea era, în 1905, vestită în toată Bosnia-Herțegovina prin livezile sale de cireși. Localitatea avea 29 de case, cu 160 de locuitori, aceștia fiind aromâni (români) ortodocși. Mai cunoșteau dialectul aromân al limbii române doar oamenii în vârstă, în timp ce tinerii se sârbizau, datorită acțiunii asimilatorii a școlii sârbești, introdusă, ca în toate localitățile cu ortodocși din Bosnia-Herțegovina, după instaurarea în aceste provincii, în 1878, a administrației austro-ungare, în locul celei vechi, otomane.

În Zovik se afla o culă (casă fortificată în întălnită, în România, mai ales în Oltenia), clădită în 1650 și stăpânită, în acel moment, de beii din familia Zajmovici. Ca un amănunt picant, Teodor Filipescu, în cercetările de teren, a fost însoțit de vizitiul său, din Brcko, Risto Jelici Pribojac, fratele vestitului spărgător de case de bani Gliša Jelici Pribojac (care, alături de tovarășul său Papacosta, se adăpostise mult timp și în România).

Populată de aromâni (români) era și localitatea Bjela-Kalajdzija, situată lângă șoseaua dintre Brcko și Gradacac, în Posavina,

nordul Bosniei. Așezarea număra 38 de case, cu 181 locuitori aromâni (români). Mai vorbeau bine dialectul aromân al limbii române doar persoanele în vârstă. Din totalul gospodăriilor, 17 erau ale comercianților și meseriașilor, 3 ale agricultorilor, iar restul ale lucrătorilor și zilierilor. În această localitate se află cula beilor Fezlipașici, construită în 1754.

Aromânii (românii) locuiau și în Porebrice, localitate situată în districtul Gradacac din Posavina, nordul Bosniei, și fondată în jurul anului 1845 de persoanele care s-au mutat din Zovik, după decăderea comerțului în această din urmă așezare. Alături de cele 20 de case de aromâni (români), dintre care numai persoanele în vârstă mai vorbeau dialectul aromân al limbii române, în Porebrice s-au așezat, ulterior, și sârbi. Aromânii (românii) din Porebrice erau în majo-

Stradă din Ohrida

ritate agricultori, doar 8 gospodării fiind ale unor comercianți și industriași.

O altă așezare cu aromâni (români) era Modrici, situată tot în districtul Gradacac din Posavina, nordul Bosniei. Facilitată de amplasarea pe cursul râului Bosna, localitatea avusese un semnificativ rol comercial, asemenea Zovik-ului, de colectare a produselor din regiunile muntoase ale Bosniei centrale, care erau direcționate spre câmpia Slavoniei. Aici apăreau 130 de case, cu 610 locuitori aromâni (români), care conviețuiau alături de 1.920 mahomedani, 610 sârbi ortodocși și 270 croați catolici.

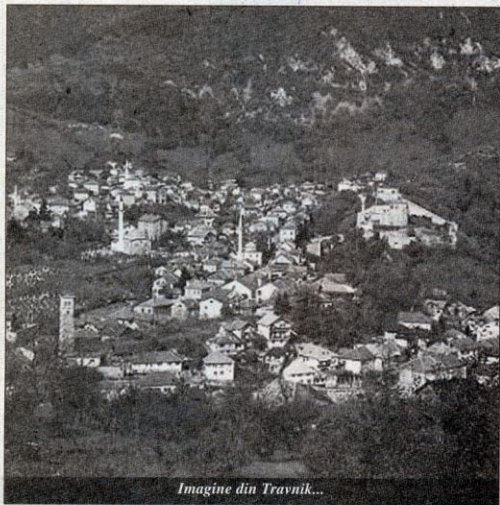
Ca și în celelalte localități populate cu aromâni (români) din Bosnia-Herțegovina, efectele asimilatorii ale școlii sârbești pentru acești români ortodocși se făceau resimțite și la Modrici, unde doar persoanele în vârstă mai vorbeau dialectul macedo-român.

Teodor Filipescu prezenta deosebit de clar cauzele treptatei deznationalizări la care erau supuși românii aromâni din Balcani. Astfel, „tinerii se țin de sârbi și se rușinează să mărturisească că sunt de origine română. Când le zice un sârb că sunt țintari, ei se rușinează, ca și când le-ar fi spus cineva o înjurătură. Iată urmările culturii sârbești și grecești, [pe] care o propagă școala și biserica sârbească din Bosnia de vreo 28 de ani încoace”, adică din 1878, de la instaurarea administrației austro-ungare în Bosnia-Herțegovina, care a înlocuit-o pe cea otomană. „Sârbii nu vreau să mai știe că ei au primit cultura lor peste cinci sute de ani numai de la românii din Macedonia și Albania, de la românii cari sunt vestiți ca popor cult în toată Peninsula Balcanică, căci românii macedoni au dus cultura atâtea secole între slavii din Balcani”.

În pofida acestei situații îngrijorătoare în care se găseau aromânii (românii) din Bosnia, confrunțați cu perspectiva pierderii conștiinței lor naționale românești, pe fondul sârbizării, exista și o rază de speranță, care ilustra rolul lor important în viața statelor balcanice: „sunt comercianții Nico Paciu și Nico Matici din Modrici mândri de originea lor și vorbesc bine în graiul macedo-român. Din familia Paciu se trage și ministrul de Finanțe sârbesc din Belgrad, dr. Paciu, care locuia înainte cu vreo 12 ani în Sarajevo”.

Prezența aromânilor (românilor) în Bosnia-Herțegovina se explica prin libertatea lor de a călători în cuprinsul Imperiului Otoman, până la ocuparea acestor provincii de către Austro-Ungaria în 1878. Aromânii (românii) erau cărăuși, hangii, comercianți, oieri și finanțiști vestiți. Semnificativ, aromânii (românii) au construit la Sarajevo cazarma militară în 1851, demolată în 1902, și biserica ortodoxă în 1864.

Aromânul (românul) Petro Petraki Petrovici a deținut timp de 20 de ani, până în 1905 (când el însuși nu a mai acceptat să fie reales), funcția de viceprimar al orașului Sarajevo (cedându-și mereu salariul către concitadinii săraci), președinte al comunității bisericesti-scolare sârbe din localitate și cel mai bogat om din Bosnia. Pentru meritele sale a fost comandor al ordinului Franz Joseph cu stea și decorat cu Coroana de Fier clasa a III-a. Acest aromân (român) a fost cel care i-a salvat pe creștinii din capitala bosniacă de masacrul plănuț de turcii și slavii musulmani, conduși de Hadzi Loja, în ajunul ocupației militare austriece, din 19 august 1878.

Imagine din Travnik...

... și din Visari

Până în anul 1878, în Sarajevo erau peste 40 de „case” (companii, întreprinderi) aromânești (românești) de comercianți și industriași.

Dar, după 1878, mulți aromâni (români) din Bosnia și Herțegovina s-au refugiat fie în Imperiul Otoman, fie în Italia, la Veneția, iar cei rămași au fost asimilați, ca ortodocși, de către sârbi. Astfel, după retragerea administrației otomane, din Sarajevo s-au retras în Imperiul Otoman vestii argintari Nikola Dugacki, Niculae Strugalia, Ianiaci, Costa Tera, Costa Lala, Nicolae Batackia. Alți fruntași aromâni (români) au rămas însă în Sarajevo, printre aceștia numărându-se Umcio Iovanovici, Umcio Constantinovici, Nicola Filibela, Vanghel Macridis, Ianaki Costici, Gheorghe Petrovici.

Relațiile românilor (inclușiv aromânilor) cu sârbii nu au fost lipsite de ambiguități. Astfel, românul Ioachim Curlaga, călugăr din Focșea (Bosnia) a fondat mănăstirea Clisura, în Serbia, lângă Arilje. În lupta antiotomană de

la Varvarin, din 1809, alături de Djordje Petrovici Karadjordje, a luptat românul Ion Cursula. Aromânul (românul) Gheorghe Popovici Celeș, ucis în 1825, la Belgrad, a fost dragomanul cneazului Serbiei Miloș Obrenovici, iar un alt aromân (român), Dimitrie Gheorghevici, a fost obercneazul aceluiași Miloș la Jagodina.

În schimb, Teodor Filipescu îl acuza pe Jovan

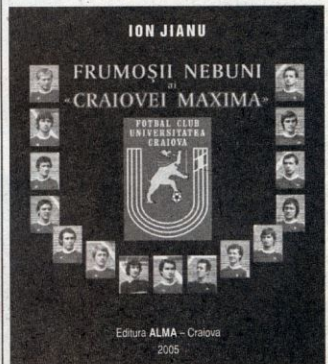
Cvijici că „se plânge, poate, pentru că macedo-românii nu ajută aspirațiunile sârbilor. Dar spună-ne dr. J. Cvijici pentru ce nu permite guvernul sârbesc din Belgrad românilor din Serbia școală și biserică românească, când e știut că în Serbia locuiesc 500.000 de români. Regatul Sârbesc caută însă pentru sârbii din Turcia, cari nu fac poate laolaltă nici jumătate cât românii din Serbia, aceleași dreptăți, sau mai bine zis supremația rasei lor peste celelalte națiuni din Balcani”.

Concluzia lui Teodor Filipescu, în privința situației și viitorului românilor aromâni din Balcani în general, și, în special, a celor din Bosnia-Herțegovina, era, în anul 1905, optimistă. „Luând în

considerație faptul că românii macedoneni s-au ținut prin atâtea secole în teritoriile nouă, trăind între slavi în număr relativ mic, trebuie să mărturisim că poporul român din Peninsula Balcanică are o mare putere de rezistență în privința contopirii în neamuri străine și că această putere de rezistență depinde de la însușirea neamului românesc de a se susține prin cultură, limbă și datine naționale... De aceea, suntem pe deplin convinși că elementul român din Peninsula Balcanică, care a îndurat timp de șapte secole cele mai mari nedreptăți din partea slavilor, dar mai cu seamă din partea grecilor, va juca în timp apropiat un rol însemnat în Peninsula Balcanică, numai dacă va ști să-și prețuească limba română și va fi mândru de originea și trecutul său glorios”. ■

Editura **ALMA**
Calea Severinului 44A
200610 Craiova
Tel./Fax: 0251-586.301; 587.300
e-mail: alma_cons@yahoo.com

Pastila cu cuvinte

Numele de mâncăruri provenite de la nume de persoane se aseamănă cu cele ale unor obiecte inventate (arme, mașini etc.). În ambele situații obiectul produs – în cazul de față mâncărurile – poartă cel mai adesea numele inventatorului. Cuvinte ca beșamel, chateaubriand, madlenă, sandvici, savarină sunt astfel de exemple, toate împrumutate din franceză. Ele sunt folosite în cărți de bucate și în meniurile de la restaurante.

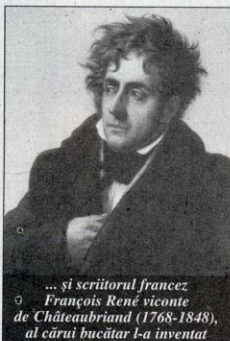
PERSOANE... DEVENITE MÂNCĂRURI

Academician MARIUS SALA

Beșamel „sos alb pe bază de lapte” vine din francezul *béchamel*, termen cu același sens, apărut la 1767. Are la bază numele lui Louis de Béchamel, marchiz de Nointel, intentent al lui Ludovic al XIV-lea, renumit cunosător într-ale mâncării, de la sfârșitul secolului al XVII-lea, care ar fi inventat acest sos (*sauce béchamel*).

Chateaubriand este glosat în *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX) prin „specialitate culinară, preparată din mușchi (gros) de vacă”, foarte gustoasă, dacă e bine pregătită, adaug eu. Numele acestui fel de mâncare este pus în legătură cu numele scriitorului francez François René viconte de Châteaubriand (1768-1848). Marele poet romantic a fost numit, după căderea lui Napoleon I, ambasador al Franței la Londra (1822). Bucătarul lui ar fi inventat, pe când Châteaubriand era ambasador, o rețetă specială de friptură la

grătar pentru el. De aceea friptura respectivă a luat numele celui pentru care a fost creată. Este interesant că prima atestare a cuvântului în franceză este din 1856, la opt ani după dispariția poetului. Cuvântul este foarte des folosit în franceză și s-a ajuns să fie utilizat, prescurtat, și sub forma *château* (*un château saignant* „un mușchi în sânge”, unde, evident, nu este vorba despre termenul *château* „castel”). De altfel, dicționarul

... și scriitorul francez
François René viconte
de Châteaubriand (1768-1848),
al cărui bucătar l-a inventat

Un chateaubriand, mușchi gros
de vacă, foarte gustos...

Le Petit Robert dă două cuvinte *château*.

Mad(e)lenă „prăjitură dintr-o cocă cu ouă și unt, brișă” este înregistrat recent în ultimul dicționar de neologisme al lui Florin Marcu (2002). Este un împrumut din francezul *madeleine*, cuvânt care înseamnă același lucru, având la bază numele doamnei Madeleine Paulmier, bucătăreasa doamnei Pertin de Barmond, care ar fi inventat rețeta (în franceză cuvântul apare prima dată la 1846).

Sandvici „felie de pâine (unsă cu unt) cu un aliment rece (șuncă, salam, brânză) peste care se așază adesea a

„Madeleine, prăjiturile ce au la bază numele doamnei Madeleine Paulmier, bucătăreasa doamnei Pertin de Barmond

doza felie de pâine“ (DEX) provine din francezul *sandwich*, unde este atestat prima dată la 1802. În română el apare într-un dicționar din 1862. Dicționarele etimologice franceze arată că, în această limbă, este un împrumut din englezescul *sandwich*. La baza cuvântului englez se află numele lui John Montagu, al patrulea conte de Sandwich (1718-1792), personaj politic important, de două ori prim-lord al Amiralității britanice, care s-a remarcat prin calitățile sale de administrator. Datorită acestor calități și a susținerii expedițiilor de explorare britanice, navigatorul englez James Cook, care a descoperit în 1778 un arhipelag, i-a dat acestuia numele de Insulele Sandwich (actualmente Hawaii). Contele de Sandwich a scandalizat însă lumea britanică prin concepția și comportamentul său politic. Printre altele, fiind un pasionat jucător de cărți, i-a cerut bucătarului său să-i prepare acest fel de mâncare pentru a nu părăsi masa de joc!

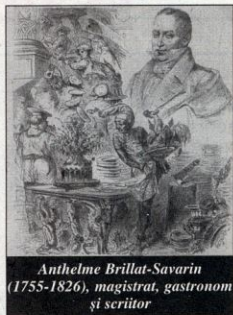
Savarina, prăjitura făcută dintr-o pastă moale îmbibată cu sirop dulce (amestecat cu rom) și servită cu frișcă, apare pentru prima dată în romanul *Adela* al lui Garabet Ibrăileanu. Cuvânt împrumutat din francezul *savarin*, la început (în 1856) avea în franceză forma *brillat-savarin*, după numele unui magistrat, gastronom și scriitor, Anthelme Brillat-Savarin (1755-1826),

John Montagu, al patrulea conte de Sandwich (1718-1792)

autor al cunoscutei cărți *Fiziologia gustului* (1825), al cărei titlu complet este *Physiologie du goût ou Méditations de gastronomie transcendante*! Prăjitura a fost creată de frații Julien, celebri cofetari francezi, care au primit rețeta de la A. Brillat-Savarin. În semn de recunoștință, frații Julien au botezat prăjitura după numele scriitorului-gastronom francez.

Lista numelor de mâncăruri care au la bază nume de persoană este mult mai mare. Dacă în cazurile de mai sus se cunoaște istoria în detaliu, în altele nu se știe în ce împrejurări s-a dat numele unui produs culinar. De exemplu, nu se știe cum și când a apărut cuvântul *jofră* „prăjitură în formă cilindrică, din cremă de ciocolată acoperită cu glazură“. Când eram student ni se spunea că la origine este numele mareșalului francez Joseph Jacques Césaire Joffre (1852-1931), celebru prin faptul că a câștigat bătălia de pe Marna (1914) și a salvat Parisul, amenințat de armatele germane. Misterul originii acestui cuvânt din română crește dacă observăm că termenul *joffre* nu există în franceză (nu apare nici în *Nouveau Larousse Gastronomique*). Să fi fost creat în română, ca numele altor prăjituri de pe vremuri (*Take Ionescu*, *Știrbei*, *tort Zizi* sau *tort Doboș*), despre care nu știm în ce împrejurări au apărut? ■

Anthelme Brillat-Savarin (1755-1826), magistrat, gastronom și scriitor

Volumul academicianului George Oprescu *Corespondența lui N. Grigorescu îl descrie drept „metodic, poate chiar puțin meticulos”, mai ales cu privire la păstrarea epistolelor primite de la prieteni, atât cei din țară, cât și cei din străinătate. Fără a se face observații speciale (faptul că acestea nu erau date sau asupra modalității de adresare), lucrarea prezintă și unele fragmente din scrisori ale Reginei Elisabeta (1843-1916), cel mai adesea, invitații (la ceai, vizite în expoziții etc.).*

Mărturii culese de la persoane care au trăit alături de pictor vorbesc prea puțin despre relațiile, pe linie artistică (pictură sau literatură), pe care Grigorescu le-ar fi stabilit cu regina României. Legăturile suveranei cu arta românească au fost prezentate în mod eronat în unele publicații din trecut. Unele izvoare, de-a dreptul răuvoitoare, arătau că începuturile literare ale celei care a fost cunoscută sub pseudonimul Carmen Sylva ar fi influențat, dar în mod negativ, opinia publică cu privire la arta, literatura și istoria țării noastre.

NICOLAE GRIGORESCU ÎN CORESPONDENȚĂ CU REGINA ELISABETA

ȘTEFAN DUMITRESCU

Evocând zilele din tinerețe, petrecute de Nicolae Grigorescu (1838-1907) în apropierea reginei, doctorul Constantin Istrati nota în amintiri: „Majestatea Sa Regina l-a apreciat și iubit foarte mult. Încă din 1871-1872, Majestatea Sa îi poză. Grigorescu-i oferi, mi se pare, ideea costumului național. Fapt e, că la acea epocă, el găti

cu velințe și lucruri românești pavilionul ce se afla în vechea grădină botanică de sub direcția doctorului Grecescu.”

În 1910, Alexandru Vlașuță, în volumul *Pictorul N.I. Grigorescu*, oferea o informație asemănătoare: „Atmosfera de pace și reculegere a colțișorului aceluia de raiu, la care mintea aleasă a unei regine-poete lucrase cu natura

pentru a-l înfrumuseța, impresionă așa de puternic pe pictor, încât el, care vedea toate podoabele lumii în pictură, își arătă dorința de a face un tablou din acest altar al gândirii. Majestatea Sa Regina primi bucuros să-i pozeze și, astfel, în lumea celor eterne intră o viață nouă. Tabloul s-ar cădea să fie numit *Carmen Sylva*, căci e un

magazin istoric

5194838410400299 05